

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת משפטים – תשפ"ד

**קונטרס זה נערך ונאסף
ע"י אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים**

**כל הזכויות שמורות
למכון "קול מנחם"**

**בכל עניני קונטרס זה
לתרומות והנצחות הערות והארות
ניתן לפנות למייל
R5708580@gmail
kolmenachem12@gmail.com**

פרשת משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: (כא א)

כותב הספרנו: שפרשה זו נסובה על סיומן של עשרת הדברות המסתיימות בדיברה 'לא תחמוד... כל אשר לרעך' [כ יד], לפיכך יש לפרט דיני ממונות, כדי שידעו כולם מה שייך להם ומה שייך לרעהים.

החיד"א זצ"ל מפרש: משרע"ה קיבל תורה מסיני את כל התורה כולה, על ארבעה חלקיה: פרד"ס, ובכל מצוה ובכל אות צפונים סודות עליונים ויחודיים, שמות קדושים ועולמות טמירין, אבל כל אלו – הם עבור מש"ר, ויחידי סגולה בלבד, 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' – לפני המון העם, לא תשים אלא את המשפטים ופשוטי הדינים, ואת הסודות תצפון ליחידי סגולה בלבד.

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: ואל"ה גימטרי' מ"ב, שיש מ"ב משפטים בין אדם לחבירו עד 'והשביעית תשמטנה' שמאז מתחיל בין אדם למקום עי' במנין המצוות בגליון החומש ותמצא כנ"ל.

פירש הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע: שהדיינים צריכים להיות לפניהם ולא לאחריהם, והוא על פי שאמרו חז"ל: כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו בעולם הבא, וכל העובר עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו ומוליכתו ליום הדין.

וידוע כי מעשה האדם מוליד מלאכים כפי מעשיו הן לטובה והן לרעה, ולכן לענין המצוה אמרו שהמצוה הולכת "לפניו", כי האדם שמח ורוצה ללכת לעוה"ב, ולכן המלאך הנברא מהמצוה מקדים לפניו, להראות לו הדרך לשם. אבל העובר עבירה אינו הולך לשם מרצונו, ועל כן המלאך צריך ללכת "מאחוריו" ללפפו ולדחפו כדי להוליכו לשם.

וזהו שאמר הכתוב: 'ואלה המשפטים', שידאג האדם שהשופטים והדיינים שלו הם המלאכים שנבראו על ידי מעשיו, יהיו מלאכים ושופטים כאלה 'אשר תשים לפניהם' ר"ל שהולכים "לפניו", להראות לו הדרך לעולם הבא, ולא ח"ו כאלה שצריכים ללכת "מאחוריו" ודפח"ח.

מסביר ה"אזנים לתורה": לעיל כתוב 'מזבח אדמה תעשה לי' – 'ואם מזבח אבנים תעשה לי'. ובפרשה הבאה: 'ויקחו לי תרומה וגו' כסף זהב ונחשת'. ולמה הפסיק פרשת בנין המקדש וכליו במשפטים? אלא, לפי שהקב"ה שונא גזל בעולה. לכן, אחרי שהזכיר מזבח של אדמה ושל אבנים המצויים לאדם בשפע ואין להם כמעט ערך ושווי, ולפני שציווה על תרומת זהב וכסף, הזהיר על המשפטים. ידקדק כל אחד בכספו ובהבו, אם "כשרים" הם על פי דין תורה, ורק אז יתן מהם לבנין בית ה'.

בתרגום: ואילין דיניא די תסדר קדמיהון.

הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע המליץ טוב על מה שאומרים בסדר הויודוי של יום הכיפורים: ועל חטאים שאנו חייבים "עליהם" מכת מרדות וכו' מיתה וכו', שר"ל שעל החטאים שאנו בני ישראל חייבים, "עליהם" כלומר על אומות העולם יגיע מכת מרדות, "עליהם" יגיע מלקות ו"עליהם" יגיע מיתה וכו"ב, כמ"ש חז"ל: 'ואתן אדם תחתיך' – אל תיקרי אדם אלא 'אדום'.

וכך הוא מן הדין, כיון שהם הם הגורמים לבנ"י להיכשל בחטאים עוונות ופשעים מחמת קושי השיעבוד ועול הגוים ועול הגלויות שמטילים עלינו, לכן יבואו כל העונשים על ראשם, עכדה"ק.

ועם זה מסביר הרה"ק ה"דבר חיים" מנדבורנה זי"ע את התרגום: "ואילין דיניא" דצ"ל אלו הדינים המתרגשים לבוא לעולם ר"ל, "תסדר קדמיהון" כלומר תערכם ותתנם לפני אוה"ע ויחולו "עליהם" על ראשם, 'ולכל בני' היה אור במושבותם', ורב טוב לבנ"י אמן.

הרה"ק רבי יחזקאל משינווא זי"ע אמר: אם בא על אדם איזה צער ח"ו ואינו יודע על מה כי יודע בעצמו שלא חטא כל כך, 'תשים לפניהם' – שאלה היסורים בשביל שחטא בגלגול הראשון – 'לפניהם'.

ברש"י: כל מקום שנאמר 'אלה' פסל את הראשונים, 'ואלה' מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלה מסיני.

שואל ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: הרי כל מצוות התורה הן מסיני, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני, ולמה ההדגשה דוקא אצל משפטים? – אלא לומר לך שאפילו אותם משפטים

עו"א: 'לפניהם' – משפט צדק צריך להיות לפני הכל, לפני כל שיקול, לפני כל חשבון ומחשבה. וזה "לפניהם – ולא לפני נכרים", אצלם המשפט, החוקים, נתקנו על ידי מחוקק בן אדם ואפשר לשנותם, לפי המצב והזמן, לפי הלחץ והדחק. אבל אצל ישראל נאמר: 'כי המשפט לאלקים הוא', 'ואלה' – מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני – אסור לשנותם לפי התנאים, המצב ורוח המושל.

עו"א הר"ב זי"ע: אצל אומות העולם נחקקו החוקים והמשפטים ונקבעו על ידי אנשים חכמים ובבונים, יודעי דת ודין. הללו, המחוקקים, קודמים במציאות לחוקים ולמשפטים. אך לא כן משפטי ישראל, חוקי התורה, שלפי הזוהר נבראה אלפיים שנה קודם בריאת העולם, ו"מלך במשפט יעמיד ארץ", וכל הבריאה כולה הושתתה על אדני המשפט. וזה: 'אשר תשים לפניהם' – קודם להם. אין שום מציאות קודם המשפטים. כי ה' הוא מחוקקנו.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע דיבר בקדשו: איתא ב"שפת אמת" בשם הרבי ר' בונם מפרשיסחא ז"ל שהתורה צריכה להיות קודם לאדם, לפני עצמותו, לפני הנגיעות שלו, וכאשר אינו כן הוא תועה. ב"תולדות יעקב יוסף" (פ' בא) מביא משל לאדם פשוט שעלה לגדולה ונעשה אחד מטובי העיר, ופעם אחת כשנתאספו וישבו ויצאו ללכת לבתיהם בחשכת לילה הלך המשרת לפניו ונר בידו להאיר לו, והרע בעיניו על שזה הולך לפניו, וא"ל מי אתה שתלך לפני, ודבר לו קשות עד הכאה, ובאמת זה לא בדעת ידבר, שהרי הליכתו לפניו להאיר לו הוא לטובתו שאם ילך אחריו האיר יכול להאיר לו, והרי ילך ויפול בבורות, כך האדם הוא גוף העכור ויש בו נגיעות, והוא נבוכ ומסובך וסבור שדרך העולם הזה טובה עבורו, אבל אין זה כך, ונצרך שהתורה תאיר לפניו את הדרך, ובאם הוא חושב שהוא יודע מעצמו אין זה טוב, התורה צריכה להיות קודמת לכל הנגיעות, ומי שכבר נפל לבור צריך בודאי נר שיאיר לו שיוכל לצאת, ועל ידי שדבקים בתורה יכולים לצאת. עכדה"ק.

ה"שפת אמת" זי"ע מביא את דברי רש"י: 'לפניהם' – ולא לפני עכו"ם, ועוד את דברי המכילתא: 'ואלה' מוסיף על הראשונים. ומסביר שהענין הוא, כי עשרת

המובנים לפי השכל וההגיון של אדם, כוחם ותוקפם הוא רק מפני שהשם יתברך רוצה בהם ומסכים להם. לא ההגיון האנושי קובע, אלא רצון ה' שנאמר מסיני.

פירש הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע: כי השב מיראה זדונות נעשו כשגגות, והשב מתוך אהבת ה' – זדונות נהפכות לו כזכיות. מעתה יבואר אל נכון: כי כל מקום שנאמר 'אלה' – נוטריקון: ל יהודים ה יתה א ורה – שהאיר את נשמתו באור התשובה, זה האיש "פסל את הראשונים", שהפך את זדונותיו לשגגות. אך אם 'ואלה' – שהוא נוטריקון: ל יהודים ה יתה א ורה ו שמחה – שהוסיף את השמחה לתשובתו, הרי הוא מוסיף על הראשונים, כי כל עונותיו שעשה בעבר נהפכו למצוות, אם כן המצוות שיקיים מכאן ולהבא יהיו הוספה על מצוותיו הראשונים.

רש"י: ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש.

בספר "ווי העמודים" מביא את דברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות ביאת המקדש הי"א: בית דין הגדול היו יושבין בלשכת הגזית, ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים ביוחסין ובמומין. וזה לפי המשנה במדות פ"ה מ"ד. זאת איפה הסמיכות, שתשים סנהדרין אצל המזבח, והם יראו שיקריבו רק אלה הראויים להקריב.

הרבי ר' אלימלך זי"ע מפרש: כי הנה בזמן שביהמ"ק היה קיים היה המזבח מכפר, אבל עכשיו שאין ביהמ"ק התורה מכפרת, ומביא מה שאמרו חז"ל בבעל תשובה, שאם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמוד שנים וכו', הרי רואים מזה שהתורה מכפרת על הכל.

ולזה נסמכה פרשת דינין אצל מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח, כלומר שהלומד ומקיים את התורה, והסנהדרין שהן הפוסקים דיני תורה, יש להם כח כמו המזבח, כשם שהמזבח מביא כפרה על כל החטאים כן התורה מכפרת על הכל.

הרבי ר' בונם מפרשיסחא זי"ע אמר: 'לפניהם' – לימדה תורה שיהיו המשפטים, היינו המצוות שבין אדם לחבירו לפני הכל, לפני המצוות שבין אדם למקום. דרך ארץ קדמה לתורה.

דברי חכמים שאמרו: לא יקרא לאור הנר, היינו שמנו סתם לגזירה זו בין הי"ח דבר שגזרו, ולא אמרו על זה שום טעם, כי ע"י הטעם שהוסיפו בברייתא יצא שהיה לו מכשול – שעבר איסור על ידי כך.

ואמר ששמע, ויתכן שהיום זה כבר נדפס, שבאמת מטעם שכתוב בתורה לא יכול לצאת שום מכשול, וכפי שמצינו פעמים רבות טעמים שנכתבו בתורה, אלא שמש"ר החזיק עצמו לעניו, ואחז שהוא אינו יכול להגיד להם טעמים שמזה יצא מכשול, וע"ז אמר לו הקב"ה שהוא יכול להגיד, כי שכינה מדברת מתוך גרונו.

ה"שפתי כהן" דורש: 'לפניהם' בלשון רבים, רמז למה שאמרו חז"ל: "אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד" – יחידו של עולם. וזה: 'לפניהם' רבים.

בגמרא (סנהדרין ז): 'אשר תשים לפניהם' – אלו כלי הדיינים. ומפרש רש"י שם: רצועה למלקות, מקל למכת מרדות ושופר לשמטת ונידוי. ובמסכת עירובין מובא: רבי עקיבא אומר מניין שחייב הרב להראות פנים לתלמידו – ללמדו לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל – שנאמר 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם'.

הבעל "לחמי תודה" רוצה להסביר בדרך חידוד את המימרא בפסחים כב: תניא רבי שמעון העמסוני היה דורש כל אתי"ם שבתורה וכיון שהגיע ל"את ה' אלוקיך תירא' פירש וכו' עד שבא רבי עקיבא ודרש 'את ה' אלוקיך תירא' - לרבות תלמידי חכמים. ותמהים המפרשים למה לא פירש מלדרוש כשהגיע בפסוק הקודם 'ואהבת את ה' אלוקיך'?

אלא, באהבה ידע לדרשו לרבות תלמידי חכמים, אולם ביראה לא רצה לדרוש, כי בלי דרשה זו גם יהיה עליהם מורא של תלמידי חכמים, כי סבר כמאן דאמר: 'לפניהם' - אלו כלי הדיינים, שיש צורך להפחיד את העם, שיהיו תמיד לפני עיני בני ישראל, ויפחידו את העם, וממילא ייראו מבית דין ומתלמידי חכמים. אבל רבי עקיבא שדרש "לפניהם" – להראות פנים לתלמידים", הוא צריך קרא לדרוש שייראו מתלמידי חכמים. ודפח"ח.

אומר הגה"ק רבי יעקב אבוחצירא זי"ע ה"אביר יעקב": ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ת לתאוה". והיינו, שאדם שתאוותו מתגברת עליו ישים לנגד עיניו את המקל והרצועה הנכונים לרשעים

הדברות מיוחדות לבני ישראל בלבד, והן הנהגה שלמעלה מהטבע, בחינת עץ החיים, שאין לעבו"ם מגע שם כלל. ומשפטים הם בבחינת עץ הדעת, שהרי במשפט צריך לדעת ולהבדיל בין זכאי לחייב. ולפי שגם האומות נצטוו על הדינים, צריכים נאן הבדלה, להבדיל את משפטי ישראל ממשפטי האומות. והוא שאמרו חז"ל: "אם אין דעת הבדלה מנין", שבחינת הדעת עושה הבדלה. וזה "ואלה מוסיף על הראשונים" כמו שעשרת הדברות מיוחדות לישראל, כך גם משפטים האלה מיוחדים לישראל. ולכך גם נאמר כאן: 'לפניהם' – ולא לפני עבו"ם.

עו"א: ברש"י ז"ל אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך וכו' לכך נאמר 'לפניהם' כשולחן הערוך וכו' עי"ש. ומביא בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: למה נאמר זה דוקא אצל המשפטים, אך כי לאשר שכל האנושי משיג המשפטים, לזאת צריכין חיזוק אמונה לזה, ולידע כי אעפ"כ הם רק רצונו של הקב"ה כמ"ש המשפט לאלקים הוא. ופירש עפ"י הפסוק: 'אתה כוננתה מישרים', שגם מה שנראה זה דרך ישר, הוא על ידי שכן רצונו של הקב"ה לכך יש עליו חן והכל מעידין על ישרו, ולכן צריך להיות השכל בטל אל הציווי של הקב"ה כנ"ל.

ונראה שלכך עלה על דעת משרע"ה שלא להגיד לבני"ה הטעמים, כי ירא שע"ז יהיו מחוסרי אמונה כנ"ל, והקב"ה הבטיחו כי מוכנים בני ישראל לקבל הטעמים ושידעו שהכל מהקב"ה הוא כנ"ל, ובנ"י זכו לזה על ידי קבלת הדיברות שהקדימו נעשה לנשמע, עי"ש בהמשך דבריו בפרשת משפטים תרל"ה.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שאל: מדוע באמת משרע"ה חשב שלא לומר להם הטעם – כפי שהקב"ה אמר לו הטעם כך יאמר הוא לבני ישראל את הטעם?

ואמר ששמע בשם הגאון מוילנא או מאחרים, [ואמר שהיום זה כבר נדפס בש"ס וילנא במהרי"ץ חיות עמ"ס שבת יב: שמביא זאת בשם הגר"א], דבמשנה במס' שבת קתני: ולא יקרא לאור הנר, ובגמרא מביאה תוספתא: לא יקרא לאור הנר שמא יטה א"ר ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה וכו' כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר. ולכאורה מה הפירוש "כמה גדולים דברי חכמים", הרי זו משנה מפורשת שאסור? אלא כוונתו היתה לומר, כמה גדולים

הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמר זי"ע דייק: כתיב 'אשר תשים לפניהם' – ולא כתיב 'תלמדם', ר"ל כי המשפטים העתידיים להתחדש במשך הדורות, שם משה לפניהם, כי כל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש מונח בתורה, אבל לא למד זאת עמהם, כי כל אחד ואחד מוכן לפניו חלקו שעתיד הוא לחדש בתורה הקדושה.

בספר "תפוחי חיים" כתב: הנה "תשים" ר"ת: ש ש ת י מים ת עשה מ לאכה, רמז שדנין רק בימות החול ואין דנין בשבת. וי"ל בדרך צחות הטעם: כיון שאמרו חז"ל שהדיין צריך לראות בשעת הדין כאילו גיהנום פתוחה תחתיו, א"כ אי אפשר לדון בשבת – כיון שגם הגיהנום שובת בשבת.

ברש"י: כשולחן ערוך מוכן לאכול לפני האדם. מסביר הרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע: אכן ידוע כי כל אחד ואחד צריך להתייטר ביסורין, כמ"ש 'כי את אשר יאהב ה' יוכיח'. אכן החילוק בזה, לאיש גס השכל צריך להכותו במקל, אבל להחכם 'תחת גערה במבין'. והנה יש יסורין להצדיק בערוך השולחן לפניו לאכול, ומסובין אצלו והוא יושב בראש, כי בענות רוחו בוש יבוש לישוב בראש. אך יסורים כאלה טובים הם. וז"ש 'ואלה המשפטים' – הם הייסורים. 'אשר תשים לפניהם' – כי תשב בשולחן הערוך בראש המסובים.

אומר הרה"ק ה"דברי ישראל" ממוד"ץ זי"ע: יש לרמז, כמו אכילתו של אדם, אע"פ שאכל אתמול, הנה היום הוא שוב רעב, כאילו לא אכל, וכאכילתכם בן עבודתכם, כמו בן בלחמה של תורה, יהיו ד"ת חדשים עליך כאילו היום ניתנו.

הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע כותב: אמר זקני ז"ל בשם רבי ר' בונם ז"ל, משפטים תשים לפניהם, חייב אדם לומר בלשון רבו, "כדאי א כפרה צו ווערין, אבי צי פולגען די משפטי התורה בקדושה", זהו תיבת 'לפניהם', לפני כל חיותנו.

בספר "יחי ראובן": מפני מה פרשת משפטים פותחת בענין העבד עברי, הגב שאין לו מה לשלם ונמכר לעבד? הלא ישנם ענינים שהם לכאורה תדירים יותר –

בגיהנום, ככתוב [משלי יט כט]: 'נכונו ללצים שפטים, ומהלומות לגיו כסילים' – ימנע מלילך אחר תאוותיו וישפר אורחותיו.

בשם הרה"ק מוהר"י מבעלזא זי"ע: בזהר מביא את התרגום: ואילין דיניא די תסדר קדמיהון, ומפרש ואומר: אלן רזא דגלגוליא ועונשא דנשמתא דאתענשו חייביא כל חד לקבל עונשיה. ופלא שהזהר מביא את התרגום ולמה.

ואמר בזה: הנה יש פרשיות אשר אי אפשר לאדם אחד לקיים כולם, ויש פרשיות אשר הרצון דייקא שלא יבוא לידי קיום, ובמה יתקיימו – על ידי הלימוד, וכאשר ילבש פחד ה' וגאווה נחשב לו כאילו קיים.

ובפרשת 'אלה המשפטים' יש רזא דגולגליא, עכ"פ בודאי הרצון המובחר שלא יבוא לידי כך, אבל על ידי הלימוד של הדינים האלו נחשב כאילו קיים, לזה הקדים הזהר התרגום ואילין דיניא די תסדר קדמיהון שילמדו הדינים וההלכות ובה נחשב כאילו קיים בפועל.

מפרש ה"אגרא דכלה": אם יאמר אדם מה לי ללמוד ה"משפטים" שבפרשתנו, הרי אין אני חושב להיות דיין, וכן כיוצא בזה על שאר ההלכות שאינם נוגעות אליו, או שאי אפשר לקיימן כגון בן סו"מ שלא היה ולא עומד להיות.

לכן אמר הכתוב 'ואלה' – ו' מוסיף על ענין ראשון, על עשרת הדברות שבפרשה הקודמת, שהם נוגעות לכל אדם ואדם, כלומר גם המשפטים האלה צריך כל אחד ללמוד ולדעת כמו עשרת הדברות, כי כך רצונו של ה' שילמדו ויעסקו בכל חלקי התורה.

מספרים שרבי מנשה מאיליא נכנס פעם לבית דינו של רב אחד ומצאו פוסק יחידי בדיני התורה בעניינים שדינם בבית דין של שלושה.

אמר לו רבי מנשה: כלום אינך יודע דברי חז"ל "אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד". ענהו הרב ביהירות: אני, הגמרא והחושן משפט ביחד הם שלושה.

חזר ואמר רבי מנשה: שוב שכחת מאמר חז"ל: "נקיי הדעת שבירושלים לא היו יושבים בדין אלא אם כן יודעין מי יושב עמהם". הרי שצריכים לדעת את הגמרא והחושן משפט...

ברש"י: מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו.

שואל ה"ח"תם סופר" זצ"ל: לכאורה מדוע כאן אמר הכתוב רק 'ויצאה אשתו עמו', ולא הזכיר הכתוב בנים, ואילו בפרשת בהר כתיב 'ויצא מעמך הוא ובניו עמו'.

וי"ל עפ"י"מ שאחז"ל: אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי נמכרין אלא מלמד שרבו חייב במזונות בניו. אבל זה ברור שהרב אינו חייב לתת להם מזונות יותר מאביהם, והנה קי"ל [שו"ע אה"ע סי' ע"א] שהאב חייב לפרנס את בניו עד שיגיעו לשש שנים ולא יותר, וא"כ גם האדון אינו חייב יותר מזה, ומעתה מובן שפיר, דבפרשתנו הכתוב מדבר בעבד עברי שיוצא בשש שנים א"כ הבנים שהיו עמו בשעה שנמכר הם עכשו כבר יותר מבני שש והאדון כבר הפסיק לתת להם מזונות עוד לפני יציאת אביהם לחירות, אבל לאשתו של העבד האדון חייב לפרנס עד שעת היציאה ממש – לפיכך כתיב רק "אשתו" משום שבניו כבר יצאו מקודם לכן. אבל בפר' בהר מדבר הכתוב ביובל שחל לפני שנמלאו שש שנות עבודה, א"כ יכול להיות שבניו הם עדיין לפני שש והאדון חייב לפרנס גם אותם עד יציאת העבד לחירות, לכן אמר כתוב 'הוא ובניו'. ודפח"ח.

האשה וילדיה תהיה לאדוניה וגו': (כא ד)

מפרש ה"ח"תם סופר" זצ"ל בדרך צחות: בידוע שאותיות ה' וח' מתחלפות, כי אותיות אה"ע מוצאן מן הגרון. והרמז בזה: 'האשה וילדיה' 'תחיה' לאדוניה' – לפעמים באה הפרנסה לאדם על ידי אשתו וילדיו ובזכותם.

ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: (כא ה)

במסכת קידושין (כב): עד שיאמר וישנה.

כותב הגה"ק רבי אלחנן וסרמן הי"ד בספרו "קובץ שיעורים" דברים ששמע מפי רבו הגר"ח מבריסק זצ"ל:

אמרו במדרש: שטען משה רבינו בתפילתו שיכנס לארץ ישראל: 'אהבתי את אדוני' – זה הקב"ה, 'את אשתי' – זו תורה. 'ואת בני' – אלו ישראל, 'לא אצא חופשי' – איני רוצה להיפרד מאחד מהם. השיבו הקב"ה 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה'.

והסביר המהרי"ל דיסקין זצ"ל: הרי משה רבינו ע"ה בקי היה בכל התורה, ידע איפוא בבירור כי בטענה הזאת יזכה בדין בעל כרחו של הקב"ה, כביכול, אין

הלוואה, גמ"ח שבן אדם פותח וכדומה. התירוץ הוא: אם לאדם יש שני בנים: האחד – פיינער, יר"ש, והשני, נעבאך, ירד מן הדרך, נהיה גנב, היכן מונח הראש של האב? בבן הגנב, הוא כל הזמן חושב: איך מוציאים אותו מהבוץ. הקב"ה הוא אבינו, ואם יהודי נהיה גנב – הדאגה הראשונה שלו יתברך היא: מה עושים עם בני, הגנב? איך מצילים אותו מרדת שחת.

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם: (כא ב)

שואל האלשיך הק': הרי הוא נעשה עבד רק אחרי שהוא נקנה, ומדוע כבר קוראו הכתוב עבד? – יש כאן רמז לקונה, שידע שהוא קונה עבד, פירוש – שהוא עבד כבר לאדון אחר, לאדון עולם.

הנצי"ב מעיר: מדוע לא כתוב עבד ישראל, כי מסתמא זה אדם שפל, זול ופשוט ביותר, ואין עליו יותר מאשר השם העברי.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע כותב: פרשת עבד עברי, אי' ב"שפת אמת" עבד עברי הרמז על כל איש מישראל, ואי' 'אם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני' - הכוונה כלפי מעלה, על אהבת ה', וחשבתי שזהו שכפול הכתוב 'אמור יאמר' הרמז לדורות, תמיד לומר 'אהבתי את אדני', וגם כאשר האדם עסוק בגשמיות 'את אשתי ואת בני', גם אז יהיה בזו הבחינה של 'אהבתי את אדני', וזה פי' 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך', שאף כשיהיה האדם עסוק בעניני עולם הזה בגשמיות 'בכל מאדך', גם אז יקיים 'ואהבת את ה' אלקיך'.

אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: (כא ג)

אמר הרה"ק האדה"ז מסדיגורה זי"ע: את המילה 'בגפו' מתרגם אונקלוס 'בלחודוהי'. ודרש: שאם האדם עובד את ה' בשביל הנאת עצמו בכדי לקבל פרס, ולא בשביל כבוד שמים, וזהו 'בלחודוהי' – היינו עבור כבוד עצמו גרידא, הרי שהתוצאה תהא 'בגפו יצא' ואין בידו כלום. אבל 'אם בעל אשה הוא' שהאדם הוא משפיע, שכל כוונת עבודתו הוא עבור כבוד ה', ובכדי להשפיע כל טוב להעולם, אזי 'ויצאה אשתו עמו' – פי' ממקום שמשפיע בעצמו משם הוא מקבל.

בחז"ל: שעבד עברי ואמה עבריה אינם יוצאים בשן ועין וראשי אברים כעבד כנעני.

הגרדח"א שליט"א אמר בשם הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע שהקשה בשם אביו הרה"ק ה"אבני נזר" זי"ע: על דברי רש"י [קידושין טז. ד"ה גופן] שכתב דהא דעבד עברי יוצא בשטר משום דלא גרע מכנעני דנפיק בשטר, א"כ למה לא נימא ראשי אברים יוכיחו שמוציאים בכנעני ואינם מוציאים בעבד עברי.

ומתרץ ה"שם משמואל" זי"ל: ולפענ"ד י"ל דהא דראשי אברים אינם מוציאים בעברי ומוציאים בכנעני הטעם – משום דמהותו של עבד כנעני הוא החומר, כמ"ש 'שבו לכם פה עם החמור' – עם הדומה לחמור. וע"כ כשפגמו בראשי אבריו הרי פגם בכל מהותו, אבל עברי שמהותו הוא הנפש, והגוף נחשב רק לנרתיק, והגוף נקרא רק בשר האדם, ע"כ כשפגם הגוף אינו נפגע מהותו, אלא הכלי ששורה בו הנפש וכו'. מ"מ הנפש בעצמה לא שייך בה פגם, כי הנפש היא רוחנית, וידוע דהרוחני אינו מתחלק, וא"כ הרי אינה נפגמת מהותו, ולפי זה מה שאינו יוצא בראשי אברים הוא מפאת מעלתו, ע"כ לא שייך לעשות ממנו יוכיח על שטר עב"ל.

והגישו אדוניו אל האלקים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם: (כא י)

מסביר ה"כלי יקר": מה טעם שיגישו אל הדלת או אל המזוזה? לפי שאחרי שפתחו לו פתח לצאת מעבדות לחירות, והוא בחר לו בטובות מדומות (כי טוב לו עמך – עמך במאכל), ומניח את הדלת פתוחה ואינו רוצה לצאת לחופש – ירצע בדלת, או אל המזוזה, שחוקקה עליה פרשת 'ואהבת את ה' אלקיך', והוא מחליף אהבת ה' באהבת האדון ואשתו השפחה.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע היה רגיל לומר בשם החסיד ר' מנדל מליטאמורסק זצ"ל, שאמר בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע, על הא דאיתא מפני מה מוכר עצמו נרצע, אוזן זו ששמעה בהר סיני וכו'. אך קשה מה הוא אשם, הרי התורה מעידה עליו שהוא מכר עצמו מחמת דחקו, וא"כ מה היה לו לעשות? ותירץ, דאיתא כל הקונה עבד עבדי חייב במזונות אשתו ובניו, ואם הקב"ה אמר 'כי לי בני ישראל עבדים' – הרי שהוא יפרנסם, ואם כן מדוע הלך זה ומכר עצמו! אלא זו

שום פירכא לטענת עבד כזה. ואכן, מנצח היה בדימו, אלמלא שהקב"ה העיד בו 'אל תוסף דבר אלי עוד' וגו' כמי שאומר: אל תחזור ותשנה, והרי שנינו: 'ואם אמר יאמר' – עד שיחזור וישנה ...

והגיש אדניו וגו' ורצע אדניו את אזנו במרצע וגו': (כא י)

ברש"י: ומה ראה אמן להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר רבי יוחנן בן זכאי אמן זו ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע.

שואל המהרי"ל דיסקין זצ"ל: שמחמת זה הטעם היה ראוי יותר שמיד ירצע באזנו כעונש על הגניבה, ומדוע רוצעים את האוזן על דבר הגניבה רק אחרי שאינו רוצה לצאת?

ויש לתרץ, שכיוון שצריך להשיג את הכסף כדי לשלם את הגניבה, ולצורך כך הרי נמכר, לא רצתה התורה להענישו פעמיים, אמנם, כעת שאומה שאינו רוצה לצאת, מתברר שכל המכירה כלל לא נחשבה לו כעונש, על כן, דווקא כעת רוצעים את אוזנו כעונש על הגניבה.

וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: (כא ז)

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: שהקדמונים הקשו שלפי דקדוק לשון הקודש היה צריך לכתוב 'כי ימכר איש את בתו' "אמה" ולא "לאמה"? אלא דאיתא כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, וה"ה באמה עבריה, וזה באה התורה לרמז לנו כאן ב"לאמה", שאם הינך קונה אמה הרי בעלת הבית נעשית כאן "לאמה", שהיא עצמה נעשית כאן השפחה.

עו"א בשם הרבי ר' יהונתן זצ"ל: הטעם למה תיקנה התורה מצות יעוד? אלא, דכאן הרי נעשה דבר מאד חמור, שאבא עומד ורוצה למכור את בתו שהיא בס"ה קטנה עדיין – לשפחה, ומאחר דמטבע הנשים הוא שרוצות להקל על עצמם ולהכניס איזה עוזרת – איזה שפחה לביתה, [כאילו שהיא קצת דוחפת לזה שבעלה יקנה לה אמה עבריה], ולכן תיקנה התורה מצות יעוד, שהאדון יכול לייעד את שפחתו לו או לבנו, כדי שהנשים באמת לא ירצו יותר לשמוע מלהכניס הביתה עוזרת – שפחה בפחדה שמא בעלה ייעד אותה ותהיה לה לצרה, או שיעד אותה לבנו.

ראיה, שהוא לא שמע באמת, ולא קיבל זאת, ולכן מגיע לרצע.

בשם הגאון רבי שמעון שקאפ זצ"ל אומרים: הרי שני הצדדים, גם בעל הבית וגם העבד חטאו, ומדוע מענישים רק את העבד? – אלא, המעביד, בעל הבית טבעו בכך, לרדות, לשלוט ולהעביד, כך דרך העולם. התקוה היחידה לחופש היא, שהעבד ימרוד בעבדות. אולם כשהעבד עצמו אומר 'אהבתי את אדוני' ומרצונו הטוב נוטל עליו את העבדות, מי ילחם נגדה? לכן הוא נרצע.

ברש"י: אזנו הימנית, או אינו אלא של שמאל.

שואל הרבי ר' העשיל, מדוע יעלה על הדעת שמדובר באוזן של שמאל? כי איתא במדרש שיר השירים רבה על הפסוק 'ישקני מנשיקות פיהו': ר' שמעון בר יוחאי אומר, שהיה הדיבור יוצא מימיו של הקב"ה לשמאלן של ישראל. יוצא, שהאוזן ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' היתה האוזן השמאלית, והוא גנב ונמכר בגניבתו, והיה סלקא דעתך שרק אוזן השמאלית תירצע.

ברש"י: ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר האברים? אוזן זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' והלך וגנב תירצע. שואל התוספות יו"ט: מדוע רש"י לא הקשה מיד, מה ראה אוזן להירצע, אלא לאחר שהקדים לפרש שאזנו היא הימנית?

ואפשר לומר, לפי מה שמובא בזהר הק' שרמ"ח מצוות עשה הן כנגד רמ"ח אברים, שכל אחת מרומזת כנגד אבר אחד. וכן שס"ה לא תעשה הן כנגד שס"ה גידים. ולכן אפשר היה לומר כי מצוות רציעת עבד היא כנגד האוזן, ולא שייך להקשות מה ראה אוזן להירצע, אבל לאחר שכתב רש"י שהיא אוזן הימנית משום שלומדים גזירה שווה אוזן אוזן ממצורע, אם כך כבר רמוזה המצוה במצורע כנגד אוזן ימין. ועומדת הקושיא, מה ראה אוזן להירצע?

החזקוני כתב טעם נפלא לרציעת האוזן בדלת, כדי שאם יברח העבד מאדונו, אזי רציעת האוזן תוכיח עליו שהוא עבדו, כשתהיה ניכרת הרציעה באוזן העבד שהיא שוה בגובהה לרציעת הדלת. וגם האדון לא יוכל לערער על עבד אחר שהוא עבדו, שהרי רציעת העבד

והדלת לא יהיו שוות, כי האחת תהיה גבוהה והאחרת תהיה נמוכה.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: אם שמיעת האוזן לא נקלטה ולא חדרה למוחו ולבו של בן אדם, בוודאי שהאוזן קלטה הרבה ליצנות וניבול פה ו"טיפה אחת של ליצנות דוחה הרבה דברי תורה". נראה שהחלק הרך של האוזן, האליה, אשר נבראה כדי לסתום את האוזן, כמו שאמרו חז"ל: שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכפוף האליה לתוכה, לא מילאה את תפקידה, אלא קלטה דברי ליצנות וניבול פה – תירצע.

בספר "שמן הקיק" [נדפס באלטונה תקכ"ב] מביא בדרך הלצה: ויש לדקדק למה אמר "מה ראה אוזן להירצע", שהוא דבר והפוכו, ואינו מתקון הלשון לומר אצל האוזן שהוא כלי לשמיעה על הראיה.

על כן נראה לי לומר, במה שכתב רש"י לעיל בפרשת יתרו עה"פ 'וכל העם רואים את הקולות וגו': רואים את הנשמע, ופירש שם השפתי חכמים דר"ל שראו את עשרת הדברות. ולרמז זאת קאמר מה "ראה" אוזן, לרמז שהשמיעה היתה בדרגת ראיה.

בספר "דברי פנינים" מבאר מדוע אינם רוצעים את אזנו מיד כשמוכר את עצמו לעבד? – ההסבר הוא: באותה שעה מכר את עצמו מחמת דוחקו ולא ידע עדיין השפלות הכרוכות בעבדות. אבל משטעם טעמה ועדיין מסרב להיות בן חורין – יירצע וישא כל ימיו חותם של עבדות.

ה"פני יהושע" אומר: לפי פירוש רש"י 'לעם נכרי', הכוונה לאיש נכרי. ונתקשה הרמב"ן בלשון זה. ואפשר לומר, כי ימשול מלשון למשל ולשנינה, והעניין שלא תתבזה בעיניו מחמת מכירתה לדמותה לשפחה כנענית. וזהו – 'לעם נכרי לא ימשול', שלא ידמה אותה לעם אחר, כלומר לשפחה כנענית אשר עליהן כתוב 'מהם תקנה עבד ואמה'. אבל זו עיקר קנייתה ליעוד, ואין לו רשות למכרה אפילו מדעת האב.

בספר "אמרי שפר" כותב ז"ל: הנה שמעתי הלצה נכבדה מהגאון הר"ר שמואל שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל [היינו הרבי ר' שמעלקע זי"ע], דהנה קודם שאמר הקב"ה 'לא תגנוב', היה כל אדם זהיר ושומר חפציו

'והאלקים אנה לידו'. ולמה אנה אלקים לידו? כאשר יאמר משל הקדמוני: "מרשעים יצא רשע", מחמת שהרג פעם אחת בשוגג, שהיה לו להיזהר, ובלי עדים, אנה האלקים לידו שיקבל את עונשו. הרה"ק ה"דברי ישראל" ממוזד'יץ ז"ע הקשה: בלשון אומרו 'והאלקים אנה לידו' – הלא אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה?

אלא רמז יש בו לטובה, דהנה הקב"ה מכין מזון לכל בריותיו, והשפע פרנסה יורד מלמעלה לכל אדם, אך סיבת טרדות הפרנסה הוא משום שהאדם אינו הולך בדרך הישר, רק הולך מן הצד בדרכים עקלקלות, לזאת גם השפע היורד מלמעלה הולך מן הצד, וצריך לחפש אחריו. ז"ש: 'ואשר לא צדה' – פי' כשהאדם הולך בדרך הישר לא מן הצד, אזי 'והאלקים אנה לידו' – שהקב"ה מזמין לו פרנסתו לתוך ידו בלי טירדא.

וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות: (כא יד)

כתוב בספה"ק "עבודת ישראל" מהמגיד מקוז'ניץ ז"ע: בהקדם מה שכתב הרב משה קורדוורא: לימדנו זקן אחד [השל"ה הק' כותב: בעיני פשוט, שזה הזקן היה אליהו הנביא. ולרוב ענותנותו של הרב לא רצה לגלות] לבטל המחשבה יאמר פסוק זה הרבה פעמים "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה".

וזוהו הרמז כאן: 'וכי יזיד איש' – יצה"ר, 'על רעהו' – יצר הטוב, שהם יחדיו בלבו של אדם, 'להרגו בערמה' – במחשבה ערמומית וכוזבת, 'מעם מזבחי' – ע"י אמירת הפסוק 'אש תמיד' וגו' 'תקחנו למות' – לבטל מחשבה זו – "להמית" ולהכות את היצה"ר.

הגה"ק רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל בספרו "אפריון" מפרש: עפי"מ דאיתא במדרש בפרשתן: מה כתיב למעלה מן הענין 'ולא תעלה במעלות על מזבחי' וכתיב 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' וכי מה ענין זה אצל זה אלא אמר ר' אבינא כשם שהזהיר הקב"ה את הכהנים שלא יהיו פוסעים פסיעות גסות על גבי המזבח אלא יהיו מהלכים עקב בצד גודל, כך הזהיר הקב"ה את הדיינים שלא יפסעו פסיעות גסות בדין. ופי' ביפ"ת שלא ימהרו לחתוך הדין בלי דקדוק רק אלא יהיו מתונים בדין עכ"ל.

וז"ש 'וכי יזיד איש' וגו' דאע"פ שתדעו שעשה בדון ובערמה, מ"מ אל תמהרו לדון למיתה אלא 'מע"ם

למען לא יגנבו אותם, כי ירא שלא יגנבו. אבל לאחר שאמר הקב"ה 'לא תגנוב', התיישבו הגנבים שעתה הזמן גורם ומוכשר לגניבה, שמעתה לא יזהרו עוד לשמור, כי חשבו הלא אסור לגנוב, ולכן הם גונבים. וזהו שאמר אוןן ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', ולכן – הלכה וגנבה, תירצע....

ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: (כא יא)

החיד"א זצ"ל בספרו "חומת אנך" כותב: 'ויצאה חנם אי ו', סופי תיבות "המון", שקנאם בלי כסף, כמה שנאמר – 'הכסף נתון לך'. והקב"ה גאלם בלי כסף, שנאמר 'חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו'.

מכה איש ומת מות יומת: (כא יב)

אומר ה"נחלת חמשה": 'מכה איש' וכן 'איש כי יכה' בגימטריא עשו. לרמז כי הכאה ורציחה זוהי בחינתו של עשו.

ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה: (כא יג)

במושב זקנים לבעלי התוס' כותב: מעשה אירע למשרע"ה בשעה שאמר להקב"ה 'הודיעני נא את דרכיך', א"ל הקב"ה: 'עלה אלי ההרה', כשהיה עולה, ראה בן אדם שבא לשתות במעיין ונפל ממנו ארנקי דדינרי והלך לו, בא אדם אחר ומצא הארנקי והלך לו, הראשון חזר לבקש הארנקי שלו ומצא אדם אחד על המעיין, א"ל אתה לקחת הארנקי, א"ל לא לקחתי כלום, עמד עליו והרגו. ראה מרע"ה כך, תמה ואמר לפני הקב"ה: רבש"ע, הודיעני נא את דרכיך, כי כך וכך ראיתי ותמהתי, א"ל הקב"ה: כל מה שראית אמת, בעל הארנקי גנבה מאותו שמצאה, ובא בעל האבידה ומצא אבידתו, ואותו שנהרג הרג לאביו של ההורג, ואנכי איניתיו לידו, לכן אמר משה: 'והאלקים אנה לידו'.

אומר הגר"א: שני סוגי שוגג הם: האחד שאמנם הרג שלא בכוונה אבל היה לו להיזהר, כגון החוטב עצים ונפלה חתיכת עץ על אדם והרגתו, שהיה לך להיזהר ולבחון היטב שאין שם אדם. והאחר, שעלה על סולם ונשמט שלב מתחתיו ונפל על האדם והרגו. על הסוג הראשון נאמר: 'ואשר לא צדה', ועל הסוג השני:

שני הפסוקים, של מכה ומקלל, להדגשה מיוחדת על חומרת הפשע.

וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב: (כא יח)

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם הרבי ר' יהונתן זצ"ל: - ואמר שמצוה לפרסם – דלכאורה למה פתחה התורה את הפרשה ב'וכי יריבון אנשים' ולא כתוב מיד: 'וכי יכה איש את רעהו'?

אלא, זה בא לרמז, שהרבה פעמים מוטב שכאשר 'יריבון אנשים' מוטב שהם יכו אחד את השני ואז תיגמר המחלוקת – והגם שזה איסור חמור מאד, אבל בכל זאת לולא זאת עלול להימשך המחלוקת ויצא מזה לשון הרע ורכילות, הרבה איסורים מאד חמורים.

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא: (כא יט)

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע אמר: 'אם יקום' – פירוש, אם יתעשר, מלשון 'ואת היקום', זה ממונו של אדם. 'והתהלך בחוץ' – יצא מחוץ לגדרו ונכנס לדרכים חדשות. 'על משענתו' – אומר: 'כוחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה'. 'ונקה המכה' – אם רוצה לעשות תשובה, העצה – 'שבתו יתן' – ממון, וחטאך בצדקה פרוק – 'ורפא ירפא'.

ה"כרם הצבי" כותב: אפשר לומר בדרך צחות: התורה הענישה את המכה לשלם לניזק: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. אבל המזיק הרי גרם לו לביטול תורה וביטול עבודת ה' בזמן חוליו, וכי ימלא לו חסרונו? וצריך לומר, שבאמת צריך המזיק לדאוג מעונש עבור זה ולא ינוקה המכה, אלא תנאי יש בדבר: אם באמת ביטלו מתורה וממעשים טובים, וזו הבחינה – 'אם יקום' המוכה – 'והתהלך בחוץ על משענתו' – היינו, לא רק שאינו מצטער על ביטול תורה ומשתדל למלא את שהחסיר, אלא, בעודנו על משענתו, יתהלך בחוץ, מסתובב בשווקים וברחובות להיות חבר ללצים, יושבי קרנות הולכי בטל, בזה הוא מראה שלא היה כאן כלל ביטול תורה, ואז – 'ונקה המכה רק שבתו יתן' – רק את הנזק החומרי ישלם ולא יותר, כי התנהגותו מוכיחה שלא הזיקו ברוחניות.

מזבח"י – כלומר ממה שעם מזבחי דהיינו שצויתי לעשות כבש מזבח ולא יעלו במעלות לעשות פסיעות גסות – מזה תלמדו שלא לעשות ג"כ פסיעות גסות בדינו אלא אחרי שתדקדקו היטב בדינו אז 'תקחנו למות'.

ב"תורת אבות": 'וכי יזיד איש', זה היצה"ר, 'להרגו בערמה', שמבהיל את האדם ברעיונות ובפחדים בעת שהוא ערום מהמצוות, היינו בעת השינה. העצה, 'מעם מזבחי תקחנו למות', ע"י קבלת עומ"ש במסי"נ ובד' מיתות ב"ד על יחודו ית', עי"ז תקחנו ממך בהתגברותו עליך, גם בעת שהינך ערום ממצוות.

בגמרא: אמר רשב"ל פושעי ישראל אין אור של גיהנום שולטת בהם, קל וחומר ממזבח הזהב, ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב אין אור שולטת בו, פושעי ישראל המלאים מצות כרימון דכתי' 'כפלח הרמון רקתך' – על אחת כמה וכמה.

מפרש הרה"ק ממעז'בוז' ה"אור יהושע" זי"ע: ש"ל בדרך רמז, 'וכי יזיד איש על רעהו' – 'איש' – רומז ליצה"ר כדאי', וזה 'כי יזיד איש' – היצה"ר 'על רעהו' – הרומז ליצר הטוב, להראות לו את העבירות כדי להפילו ולומר שאין תקוה לתשובתו כדי לבטלו מעבודת השי"ת, 'להורגו בערמה' – שרוצה להורגו בערמימות ותחבולות שמשנה בגדיו ומלבושיו בדמות יצ"ט. העצה לזה: 'מעם מזבחי תקחנו למות' – היינו כנ"ל להביא לו ראייה ממזבח הזהב, שאין עליו אלא כעובי דינר וכו', ק"ו לבנ"י עם קדושו שמלאים מצות ומעשים טובים עאכ"כ. והגם שחטא יחזק עצמו כנגד היצה"ר, לאמר הן אמת חטאתי אמנם מעתה אקבל עלי להתנהג בדרך הטוב והישר, והבא לטהר מסייעין אותו, והשי"ת רוצה שלא ידח ממנו נדח ורוצה בתשובת עמו ישראל.

וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת: (כא טז)

כתב רבי סעדיה גאון: פסוק זה בין הפסוקים של מכה אביו ומקלל אביו הוא כתוב. לפי שרוב הגנבים קטנים הם, והם יגדלו במקום נכר לעבדות ולתרבות רעה. ולכשיגדלו לא יכירו את אבותיהם ויתכן שיכו או יקללו את הוריהם בלי דעת. ולכן ראוי לענוש את הגונבם במיתה, כי הוא, הגנב, הגורם לפשעיהם החמורים, הוא הסיבה לחטאי מוות. ולכן נכתב הפסוק הזה בין

ולזה רומז הפסוק: 'אם יקום והתהלך בחוץ' – דהיינו בחו"ל, 'ונקה המכה' – דהיינו דיני המזק יהיה פטור, 'רק שבתו יתן ורפא ירפא' – דשבת ורפוי חייב.

בגמרא: מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. במושב זקנים מבעלי התוס', פירש כפל הלשון 'ורפא ירפא' – לומר, שגם אם הלך לרופא אחד ולא עלתה בידו לרפאותו, והייתי סבור לומר שסימן הוא מן השמים שאין רוצים שיתרפא, לכך נאמר כפל הלשון 'ורפא ירפא' – שיכול לילך לרופא נוסף.

אצל החוזה מלובלין זי"ע בא קרובו החולה שיבקש רחמים עליו ויזכירנו בתפילתו, כי הרופאים התייאשו מחייו. אמר לו החוזה: רק לרפא התירה התורה לרופאים, להתייאש מחיי החולה – לכך אין כוחם יפה ועל כך לא ניתנה להם רשות.

הרבי מקאצק זי"ע היה אומר כשהיו אומרים לו בשם הרופאים שכלו כל הקיצין – "יאוש שלא מדעת" – היאוש בא מחמת שאין להם דעת.

אומרים בשם רבה של וילנה הגר"ע זצ"ל: אצל הקב"ה נאמר 'כי אני ה' רופאך', פעם אחת. ואילו הרופאים נאמר 'ורפא ירפא' – פעמיים, בפעם הראשונה הוא מקלקל ואחר כך מרפא מה שקלקל ...

מספרים שבא חולה לרבו ואמר שהרופא אומר שיש לו ג' ימים לחיות, ככה, השתומם הרב, הבטיח על שלושה ימים! ואני על עצמי אינו בטוח אפילו על יום אחד, כי אין האדם יודע את עתו...

כ"ק האדמו"ר מצאנז שליט"א אמר בשם אביו הרה"ק ה"שפע חיים" זי"ע שהרופא צריך לדעת ולהרגיש כשמרפא את החולה כמו שמרפא את עצמו. וזה"פ: 'ורפא' מי שמרגיש שמרפא את עצמו – 'ירפא' יכול לרפאות אחרים, שמרגיש צער הזולת.

וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם: (כא כ)
אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא: (כא כא)

אומר הרה"ק ה"קדושת ציון" מבאבוב הי"ד זי"ע: עפ"י דאי' הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. 'רק שבתו יתן' – אם רק יזכיר לו את הענין של "שבת היא מלזעוק" – אזי 'ורפא ירפא' – תהיה "רפואתו קרובה לבוא".

הרה"ק מקאמארא כתב ב"היכל הברכה": ש"רפא, במילוי דהיינו אותיות ר"ש פ"א אל"ף בגימטריא שבע מאות ושתיים כמנין "שבת".

בספר "חמרא טבא" להרה"ק מבארניב זי"ע: הנה האיש שהולך ומשתדל כל יום על משענת המחיה והכלכלה, ועקב זה לא יכול כל כך להתמסר ללימוד התורה, כי רחיים על צווארו, בזאת יבחן, כשמגיע יום השבת, אם אז כשהוא פנוי מכל מלאכתו, מתעסק ומתמסר ביתר שאת ללימוד התורה והעבודה, אז גילה במעשיו, שכל רצונו ומאווייו הם רק לטובה, ונחשב לו כאילו כל השבוע נתעסק בתורה ועבודה. וז"ש 'רק שבתו יתן' – שאת יום השבת יתן ויקדיש לתורה ועבודה, אז 'ורפא ירפא'.

הרה"ק ה"דבר חיים" זי"ע אומר: עצה לאדם שלא יצטרך ח"ו להוציא כספו על רופאים ורפואות, הוא ע"י שלא יקמץ בהוצאות שבת ויו"ט. וזה שהטמין הכתוב ברמז: 'רק שבתו יתן', 'רק' למעט, ר"ל שאם ימעט בנתינה לצורכי שבת אל תקרי שבתו אלא שבתו, אזי יצטרך ח"ו לבזבז מעותיו על ורפא ירפא, ומכלל הן אתה שומע לאו.

הרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע אומר: על פי מה שכתבתי בפירוש המשנה במסכת שבת: "כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת", פירוש, מכל המאכלים שאדם אוכל בשבת, יכול להשיג רפואה. כי שורש הרפואה נעשה בשבת קודש, על ידי יחודי העולמות העליונים בכוננת האכילה, כידוע ליודעי חן. לכן שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, וזה ג"כ הרמז – 'רק שבתו יתן' - ע"י קדושת ואכילת השבת – 'ורפא ירפא'.

בספר "כף הכהן" מבאר הכתוב: עפ"י מש"כ הרמב"ם וכן בשו"ע: דאע"ג דאין דנים דין נזקי אדם בחוץ לארץ דליכא סמוכין, מ"מ רפוי ושבת מחייב עיי"ש.

הביאור כאן: 'אם לא יהיה אסון' – 'ונתן בפלילים', בית הדין מחייבו תשלומי ממון, אבל אם אסון יהיה – וקם ליה בדרבה מיניה, אין בית דין מחייבו בתשלומין, אלא מחויב לצאת ידי שמים.

בשם הרבי מסאסוב זי"ע: אם קורה חלילה אסון אצל יהודי 'ואם אסון יהיה' – אם מי שהוא בסכנה – 'ונתת נפש תחת נפש' – תאזור כל כוחותיך ותהיה מוכן להקריב עצמך להצלת נפש מישראל.

עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל: (כא כד)

שואל הגה"ק המקובל האלקי ר"ש מאוסטרפולי זי"ע: למה נאמר כאן 'תחת' – ובפרשת שופטים אצל עדים זוממין נאמר 'עין בעין שן בשן' וגו' ? וי"ל לפי הכלל שדרז"ל 'כאשר זמם' ולא כאשר עשה, כלומר

שאינן העדים זוממין נענשים אלא כל זמן שעדיין לא נעשה מעשה על פיהם, והנה תיבת 'תחת' באה רק כשהדבר הראשון איננו והאחרון בא במקומו, ולכן בפרשתנו שהכה את עינו, נאמר 'עין תחת עין' שהרי העין נפגעה, אבל בעדים זוממין הרי עדיין לא נעשה מעשה על פיהם ורק מתקיים 'כאשר זמם' – לכן נאמר שם 'עין בעין'.

בגמרא: תניא 'עין תחת עין' – ממון. אומר הגר"א ויש לומר: כי דבר זה מרומז בקרא, שהיה צריך לכתוב עין בעד עין וכתוב תחת, לרמז שהעונש הוא 'תחת עין' – מה שאחרי האותיות של עין. אחרי ה"עין" הוא "פא", אחרי ה"יוד" "כף", ואחרי ה"נון" "סמך". ועולה אותיות כסף. וזה 'עין' – אם היכה את עינו יתן – 'תחת עין', והוא כסף.

כותב הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע: מה שאמרו ז"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אולי י"ל שקאי אחר תחית המתים שאז יחסר החובל עין תחת עין ממש.

הגאון רבי יעקב ריישר זצ"ל בעל שו"ת "שבות יעקב" כתב בהקדמתו לספרו "עיון יעקב" על ה"עין יעקב", שהוציא את פירושו זה משום מעשה שהיה: כאשר נתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק מיץ, ביקש לישב בשלוח ולהרבות גבולו בתלמידים וחכמתו בחוץ תרונה.

שאל הגה"צ אבד"ק פארציווע בעל "חשק שלמה" זצ"ל את הרבי מקאצק זי"ע: הלא אותו טעם של 'כי כספו הוא' – וכמו שמפרש רש"י והרי הוא כשורו וחמורו – אותו טעם שייך גם כשמת תחת ידו, ומדוע אז הדין 'נקם ינקם' ?

ותירץ לו הרבי מקאצק: שאפשר להסביר לפי מה שאמרו בגמ' במסכת גיטין (לח:): המפקיר עבדו יצא לחירות. והסברא בזה, כי מיד בו ברגע שסילק בעלותו ממנו, זוכה העבד בעצמו ועל כן יוצא לחירות. והנה כאן בעת שהיכה את העבד בשבת ויש בו כדי להמית [ראה רש"י] באותו רגע ממש הפקירו, והעבד יצא לחירות. נמצא שבן חורין הרג, מה שאין כן כשיעמוד יום או יומים, הוברר הדבר למפרע שלא הפקירו, ולכן 'כי כספו הוא', ופטור.

אומר הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע: כל ימות השנה בולע האדם את תפילתו בחטיפה. ואף אם ביום אחד בשנה ביום כיפור, או יומים בשנה בראש השנה, הריהו מאריך קמעא בתפלתו, גם אז 'לא יקם' – איננו קם ועומד עמידה איתנה בתפלתו, 'כי כספו הוא' – שאפילו אז מתכוון הוא לעצמו, שתהיה לו פרנסה בריוח, ואין דעתו נתונה על התקון הרוחני האמיתי הדרוש לאדם.

הרה"ק ה"דברי ישראל" ממוז'ז' זי"ע אומר: יש לרמוז על מלחמת היצר הרע האורב לאדם שהיא מלחמה תמידית יום יום, כמאמרם ז"ל יצרו של אדם מתגבר וכו', ואם יתירש האדם ואך 'אם יום או יומים יעמד' – ויפסיק להלחם עמו, 'לא יקם' – קשה אחר כך להתמודד עמו 'כי כספו הוא' – מלשון תשוקה, כדכתי' 'ואליך תשוקתו' – וד"ל.

וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים: (כא כב)

ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש: (כא כג)

ברש"י: 'ונתן בפלילים' – על פי הדיינים. בשם אחד מרבני בריסק ששאל: לכאורה מה ההדגשה שישלם על פי בית דין, הרי העיקר שהוא חייב לשלם? אפשר לבאר על פי דברי התוס' במסכת כתובות (לג. ד"ה "לאו") ש"בקם ליה בדרבה מיניה", היינו שפטור מתשלומי ממון מפני שהוא חייב מיתה או כרת, בכל זאת הוא מחויב לשלם כדי לצאת ידי שמים. וזה

וחומר משן ועין, אם כן מוכח שגם אם העבד הוא הגורם לריב הזה, בכל זאת אם כתוצאה ממנו הפיל האדון את שינו – יוצא לחפשי.

הקשה רה"י הגאון הרב שטיינמן זצ"ל: והא עבד גופו אם רבו ייסרהו ביסורים כל גופו לא יצא לחירות, וא"כ ק"ו פריכא הוא מיניה וביה, דבעבד גופא אין יוצא לחירות ואיך נילף מינה יסורים בכל אדם וצ"ע.

וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל

השור ולא יאכל את בשרו וגם בעליו יומת: (כא כח)

הרה"ק ה"מי השילוח" זי"ע כותב: התורה מלמדת אותנו עד היכן צריך האדם לקדש ולטהר את עצמו. ומידת טובו צריך שתימשך ותתפשט אף על קנייניו, שלא יצאו מהם תקלה ונזק לשום אדם. ולכן כשקניינו של אדם מזיק עליו לשלם, כי ההיזק נגרם מכך שאין נפשו מטהרת, והיא הסיבה שקנייניו גורמים נזקים, כי כשהאדם מזוכך אין קנייניו עלולים להזיק.

ואם שור נגח הוא מתמול שלשם: (כא כט)

בספר "שפתי גבריאלי" מבאר הטעם שהנגינה (הטעמים) על תיבות 'נגח הוא מתמול שלשם' – היא 'קדמא ואזלא מונח רביעי'.

שבא לרמז על מה שהקשו בש"ס [ב"ק מא.] וכי מאחר דמתם קטלין ליה מועד היכי משכחת לה, הלא בנגיחה הראשונה צריך להמית השור כדאמר קרא, ומסקינן אלא אמר רב פפא דקטל וערק לאגמא דקטל וערק לאגמא, לאחר שהעידו בו ברח ג' פעמים, ועכשיו בפעם הרביעית הוא לפנינו ולא ברח.

וזה שבאה הנגינה ברמז לתרץ: ד'קדמא ואזלא' – דלפני שעמד בדין קדם ואזל ועריק לאגמא, ו'מונח רביעי' – כלומר, שכעת בפעם הרביעית מונח השור לפנינו ולא ברח.

אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת

עליו: (כא ל)

בספר "דברי מאיר" מביא שפעם בא לפני הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע איש כפר בקובלנא שרוצה לעקור דירתו לעיר ואינו רוצה לגור בכפר כי לא נאה ולא יאה לדור בכפר רק בעיר בין אנשים. ואמר לו הרה"ק זי"ע שעליך אמר קרא 'אם כפר יושת עליו' –

אבל קפץ עליו רוגז, שבא לו כאב עינים עד שנסתמא שתי עיניו, ועולם חשך בעדו. ובעת צרה היא ליעקב התפלל אל ה' שירפאו, וגם קיבל על עצמו נדר, שאם יתרפא מחולי זה, ישלים את ספרו "עיון יעקב" על העין יעקב - לשלם 'עין תחת עין'.

ובשנת ת"פ – תפ"א לפ"ק שמע ה' קול יעקב ונתקבלה תפלתו, ובא לעירו רופא מומחה, וריפא את שתי עיניו, וישלים את נדרו לשלם 'עין תחת עין', והשלים את חיבורו המפורסם "עיון יעקב" על כל העין יעקב.

וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה

לחפשי ישלחנו תחת עינו: (כא כו)

ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת

שנו: (כא כז)

ברש"י: עבדו כנעני, אבל עברי אינו יוצא בשן ועין.

אומר הגר"א כלל זה נקוט בידך: כל מקום שנסמך עבד לאמה הכוונה לעבד כנעני. כי בעבד עברי אי אפשר שיהיה דין אחד לעבד ואמה. שאם בגדולים – אמה אינה יכולה להיות גדולה, שהרי יוצאת בנערות. ואם בקטנים – לא יתכן עבד עברי קטן, שאין האב רשאי למכור בנו כשהוא קטן, רק כשהוא גדול הוא מוכר את עצמו. ולכן כשכתוב 'את עין עבדו או את עין אמתו' – אומר רש"י בעבד כנעני הכתוב מדבר.

עו"א: שהטעם בזה, כי העבדות באה לעולם מקללתו של נח לבנו חם 'עבד עבדים יהיה לאחיו'. והנה חטאו של חם נגרם על ידי 'עיניו', דכתיב 'וירא' חם אבי כנען. 'ושיניו' כדכתיב 'ויגד לשני אחיו'. כי בשיניים נגמר הדיבור. ולכן על ידי שמוציאים לו שן ועין, מתכפר לו ובזה יוצא לחפשי.

ה"חתם סופר" זצ"ל מביא בשם הריב"ש ששאל: אם התגרה העבד באדונו וכתוצאה מן הריב השחית את עינו או הפיל את שינו, האם גם אז יוצא העבד בשן ועין? –

וה"חתם סופר" רצה להביא ראיה ממה שאמרו חז"ל במסכת ברכות [ה.], יסורין ממרקין כל עוונותיו של אדם, קל וחומר משן ועין, ומה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם יוצא בהם לחירות, יסורים שממרקים כל גופו של אדם לא כל שכן? והנה עוונותינו גורמים שהקב"ה מביא עלינו יסורים, ובכל זאת לומדים קל

ה"שפת אמת" זי"ע אומר: אדם על ידי חטאיו כורה בור ומזיק לאחרים, אם משום חילול השם, או שלומדים ממנו לעשות רע. העצה היא – 'בעל הבור ישלם' – החוטא ישלם ויתקן את חטאו על ידי 'כסף ישיב לבעליו' – על ידי התשוקה לשוב לבעל הבית, לריבוננו של עולם.

וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון: (כא לה)

הרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע אומר בדרך מוסר: אם נגזר ח"ו על אדם שימות – "ומת" – העצה ליתן צדקה, על ידי מכניסים בשמים תיבת "חצי" באמצע תיבת מת ונעשית מחצית, כדרך "תפילה עושה מחצה". הוא שנאמר: 'וחצו את כספו' – לצדקה – ועל ידי זה – גם את המת יחצון'.

ידוע שהגר"ח קרייזירט זצ"ל רבה של אנטוורפן נחלה במחלה קשה, ובא אל הגאון הסטייפלע זצ"ל להזכיר את עצמו לברכה, ואמר לו: כי בין "ביקור חולים" ל"לית המת" יש "הכנסת כלה", דהיינו אם יתעסק בהכנסת כלה ינצל מלית המת, ומאז התעסק ראשו ורובו במצוה זו ואכן חי הרבה שנים אח"כ וזכה לעזור ליתומים ולאלמנות ולהכנסת כלה. ת.נ.צ.ב.ה.

כי יגנב איש שור או שה וטבח או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה: (כא לו)

ברש"י: אמר ר' יוחנן בן זכאי, חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ה', שזה שנושאו על כתפו משלם ד' הואיל ונתבזה בו.

רבי שמחה זיסל מקלם זצ"ל דרש: אם התורה חסה על הגנב שעבר עבירה דאורייתא והפחיתה מעונשו לשלם רק פי ארבעה בגלל צער טרחתו, כמה יגדל שכרו של זה שמצטער לקיים מצוה דאורייתא, וכל שכן למי שמצטער בשביל מצוה דרבנן, וכל שכן מי שמצטער כדי לקיים גדר או סייג שעשה לעצמו כדי להרחיק עצמו מן העבירה, כמה גדול שכרו של זה!?

במדרש פליאה: לפי שגנבנו השור ועשינו את העגל שילמנו חמשה תחת השור.

היינו באם נגזר עליו בשורש נשמתו שיהיה בן כפר, 'כופר' – מלשון כפר, אזי 'ונתן פדיון נפשו' – מחויב להשלים שורש נשמתו ונפשו 'כאשר יושת עליו' – דהיינו כאשר נגזר עליו מן השמים, ואי אפשר לשנות שיהיה בן עיר...

אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל: (כא לב)

ה"עברא דדשא" מביא את המושב זקנים והחזקוני שפירשו שהטעם דשלשים של עבד הוא כפי שמצינו לגבי ערכין שהערך של נקבה בת עשרים שנה עד ששים שנה הוא שלשים שקלים, דעבד ואשה כי הדדי נינהו דגמר לה לה מאשה דעבד מחוייב במצוות כאשה.

וצריך ביאור: דהא השווי של האשה בערכין אינו לפי חיובא במצוות, אלא השווי בערכין הוא לפי ערך הגשמי, שאשה שווה פחות מאיש, וכמו כן שווי העבד אינו נמדד לפי חיובו במצוות אלא לפי כחו הגשמי, ומאי ענין חיוב מצוות לשווי הכספי של עבד כנעני?

אלא הביאור הוא, דערך האמיתי של האדם וחשיבותו נמדד אך ורק לפי חיובו בתורה ובמצוות, משום שמהם כל חיותו וקיומו, ומשפטי התורה הם "לפניהם", וזהו כל מטרת האדם בהאי עלמא, ולכן עבד שמחוייב במצוות כאשה אין לו ערך של איש אלא כאשה. ומזה יש ללמוד תוכחת מוסר שלא יוכו עיני השכל בסנוורים מכל מה שהרחוב מחשיב, ולא לשקוע בגשמיות, כי אם האדם רוצה שיהיה לו חשיבות אמיתית, עליו להקדים את הרוחניות ועבודת ה' לפני כל עניני הגשמיות, ולזכור היטב את תפקידו בעולם הזה.

וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: (כא לג)

אומר הגר"א: 'בור' הראשון מלא ב"ואו" והשני חסר. ויש להסביר זאת על פי ההלכה. לפי דין הפותח בור אינו חייב עד שיפתח בור של עשרה טפחים. "אם כן למה נאמר בור? מה בור שיש בו כדי להמית – עשרה טפחים". אבל על הכורה בור נאמר בגמרא: "תניא החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה, האחרון חייב". במקרה הראשון מרמזת לנו התורה שהוא חייב רק על "בור" מלא, אולם במקרה השני די אפילו "בבר חסר". ועיין ב"עבודת ישראל" שכ"כ.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע אמר: בג' דברים בעבודת השם צריך ללמוד מגנב, א. גנב אינו עצל ובלילה וקור וגשם הולך לגנוב. ב. אם לא עלתה בידו בפעם הראשון לא יניח עד שיעשה הגניבה. ג. אף לגניבה קטנה לא ימנע את עצמו, כן בעבודה לא יתעצל ולא ייעף ואף למצוה קלה יזהר כגדולה.

ובספר עשר אורות [מערכה א אות כ] איתא בשם הרה"ק המגיד ממעזריטש ז"ל ג' דברים צריך ללמוד מתינוק: א. שהוא תמיד שמח. ב. שאינו יושב בטל. ג. שבוכה על כל דבר שמבקש, ומגנב צריך ללמוד ז' דברים, א. עבודתו בלילה. ב. אם לא השיג מבוקשו בלילה אחת יגמור בלילה שניה. ג. אהבה של גנבים זה לזה. ד. מוסר נפשו גם על עבור דבר קטן להשיגו. ה. כל עבודתו אינו נחשב בעיניו כי בבוקר מוכר את מה ששווה הרבה בעד פחות שבמטבעות. ו. מקבל כל מיני עינויים והוא באחד שאינו יודע. ז. אומנותו יפה לו ולא יחליפנו בשום דבר.

כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה שלם ישלם המבעיר את הבערה: (כב ה)

אומר ה"אור החיים" הק' זי"ע: תרמוז התורה שהרשעים ברשעתם לא לבדם ירעו, אלא מסובבים רע לכל העולם, 'כי תצא אש' – וכשיש התגברות ממידת הדין על העבירות, 'ומצאה קוצים' – הם הרשעים שאינם אלא קוצים מכאיבים, והודיע הכתוב עוד כי אחר שניתן רשות לאש הדינים להבעיר לא לקוצים לבד הם מבעירים, אלא 'ונאכל גדיש' – רמז לתינוקות של בית רבן, שעדיין אין להם קומה אלא גדושים, 'או הקמה' – לפעמים חרב עד צואר הגיעה, שנלקחים צדיקי הדור להציל על כללות הדור, ולפעמים יגדל החטא עד כדי

שיהי' 'או השדה' – שזה מרמז על כללות ישראל, שיהיה חימה שפוכה על כל שונאי ישראל, והוא אומר 'שלם ישלם המבעיר' – הם הרשעים הקוצים את כל אשר הרגו, וענין הכפל 'שלם ישלם' – הוא שגם יעשה הקב"ה דין להמחטיאם, היינו היצה"ר, שלעתיד מביאו הקב"ה ושוחטו, ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב וגו' אם ימצא הגנב ישלם שנים: (כב ו)

אמר על כך הגאון בעל "כנסת יחזקאל" זצ"ל: לפי המדרש על הפסוק: 'ואשה בכל אלה לא מצאתי', שזה מוסב על מעשה העגל, שאף אשה לא היתה במעשה העגל. וזה, 'ואשה בכל אלה' – היינו, בזה שאמרו "אלה" אלהיך ישראל – לא מצאתי. אם כן, גם הרישא 'אדם אחד מאלף מצאתי' גם כן מוסב על מעשה העגל שאחד מאלף עשו את העגל. ישראל היו באותו זמן שש מאות אלף ועשו איפוא את העגל רק שש מאות, היינו אחד מאלף. והרי נאמר 'ויפלו מן העם ביום ההוא כשלושת אלפים איש', נמצא שהרגו חמש פעמים שש מאות, כי שלמו ה' פעמים כחטאתם, ונפלו מהם שלוש אלפים. ודפח"ח.

בספר "החיים" לאחי המהר"ל זצ"ל כתב: על פי מה שאמרו חז"ל במסכת שבת [קנו]. מי שנולד במזל חמה אינו מצליח בגניבותיו, ונראה זהו שאמר הכתוב, 'אם זרחה השמש עליו' וגו', כלומר דאיתרע מזליה שנמצא במחלת ולא הצליח בגניבתו – זה משום שזרחה השמש עליו בעת לידתו, כלומר שנולד בכוכב חמה שמזלו הוא שאינו מצליח בגניבותיו.

אם במחלת ימצא הגנב אין לו דמים: (כב א)

בספר "שארית מנחם" מהרב מפאריז זצ"ל כתב: שמעתי אשר פעם נקראו מגדולי החסידים מהחבריא לקודש פנימה להס"ק מקאצק זיע"א. וצויה לכל אחד שיאמר מה בפרשת השבוע, והיה אז פר' משפטים, ואחד מהם אמר: 'אם במחלת ימצא הגנב' – ווען מען גראבט זיך גיט אריין אין זיך, דעמאלט געפינט מען דעם גנב – כשהאדם חותר מחלתו בעומק ליבו לבקר מעשיו, אז ימצא שם גנב וד"ל. וקלסיה.

דורש ה"שבט מוסר": הממון נקרא דמים, ללמדך, כשם שטובה ובריאה הקזת דם לגוף, כן הקזת "דמים" לצדקה, בריא וטוב לרפואת הנפש ...

אם המצא תמצא בידו הגניבה משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם: (כב ג)

טעם לתשלומי כפל כתב בספר "טעמי המנהגים" (בליקוטים): כי חז"ל אמרו: אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו, מי שיש לו מנה רוצה מאתים. ולכן גנב זה, שלא הסתפק במה שבידו, וכל היום הוא מתאוה להכפיל את הונן, דינו לשלם כפל.

על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלקים יבא דבר שניהם אשר ירשיעו אלהים ישלם שנים לרעהו: (כב ח)

הרה"ק ה"דברי ישראל" ממוזד'יץ זי"ע אומר: 'על כל דבר פשע' – מעל לכל חטא ופשע הוא: 'אשר יאמר' – שבן אדם קרוץ מחומר יאמר על עצמו – 'כי הוא זה', שהוא איזה יש, אישיות חשובה ומיוחדת. חטא הגאווה וההתנשאות קשה מכולן.

הרה"ק רבי נחמן מברסלב זי"ע דורש: כשאדם עוסק במשא ומתן, צריך שפנימיות מחשבתו תהיה מקושרת אל התורה. על ידי זה הוא מעלה את המשא ומתן והעסקים למעלת התורה. 'על שור על חמור וגו' על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה' – כל דבר בעולם, גם עסקי שור וחמור וכיוצא בהם, ואף על דבר מגושם ופחות ערך [על כל דבר פשע], הכל 'עד האלהים יבוא' – התורה שהיא כולה אלהית מעלה אותם.

'אשר יאמר כי הוא זה' – חז"ל למדו מזה שאין מחייבין שבועה אלא אם יש הודאה במקצת. בספר "פנינים יקרים" מביא שבספר "קהילת יצחק" מובא בשם גאון אחד הסבר על לימוד זה. דהנה "זה" משמע דבר ברור, נוכח. "הוא" משמש לנסתר. והנה אם אחד תובע מן השני מנה והלה מודה לו בחמישים, אז החמישים שהודה הם בבחינת זה, היינו דבר ברור, כי אין ספק שחייב אותם. שהרי הוא עצמו מודה עליהם. והחמישים שכופר בהם הם בבחינת "הוא" המשמש לנסתר, כי הדבר נסתר מבית הדין, שאינו יודע האמת עם מי. ולכן דרשו מ'אשר יאמר כי הוא זה', מודה במקצת שיש בו "הוא" ו"זה".

וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם: (כב יג)

אמר הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע: כל אדם קיבל את נשמתו בהשאלה לנצלה לטוב. ושואל חייב אפילו באונסין, ואיך תוכל, איפא, האדם לפטור עצמך ביום הדין מן העבירות שעשית באונס ובשגגה, אלא אם 'בעליו עמו', בחינת 'שויתי ה' לנגדי תמיד', שהשכין את ה' בלבו ונשא בעול מלכות שמים תמיד, 'לא ישלם'. הוא שאמר דוד: 'אחת' – הנשמה היחידה,

ה"חתם סופר" זצ"ל מביא בשם רבו הגה"ק רבי נתן הכהן אדלר זצ"ל: 'כי יתן איש' – הקב"ה [ה' איש מלחמה], 'לרעהו' – ישראל [חביבין ישראל שנקראו רעים למקום], 'כסף או כלים' – אבריו וכל צרכיו, 'לשמור' – בקדושה. 'וגונב מבית האיש' – פוגם בהם ומוציאם מן הקדושה. 'אם ימצא הגנב' – נמצא בגניבתו שלא שב בתשובה, 'ישלם שנים' – לקתה מיד ה' בכפליים בכל חטאתיה. 'אם לא ימצא הגנב' – כבר שב בתשובה, 'ונקרב בעל הבית אל האלהים' – הוא נעשה קרוב לה' יותר מצדיק גמור, כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. אבל כל זה בתנאי – 'אם לא שלח ידו במלאכת רעהו', שאין כאן חטא בין אדם לחברו, שאז אינו מתכפר עד שירצה את חברו.

אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו: (כב ז)

ה"בעל הטורים" אומר: 'אם לא ימצא הגנב ונקרב ראשי תיבות אליהו. רמז לדברי חז"ל: שנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתיים, זה אומר שלי מאתיים וזה אומר שלי מאתיים אמר רבי יוסי הכל יהא מונח עד שיבוא אליהו.'

מסופר שהגה"ק רבי מרדכי בנעט זצוק"ל היה על ברית מילה, ונגנב לבעל הברית מנורת כסף. והבעל ברית היה דר בשכירות אצל בעה"ב והבעה"ב מהדירה השתתף גם כן בסעודה. ואמר הבעה"ב לרבי מרדכי הלא ראיתם היום על הברית את אליהו תשאלו לו מי הוא הגנב. והרכין הגה"ק את ראשו על ידיו זמן מה ואמר: הנה שאלתי אותו הראה על בעל הבית, כי כתיב **אם לא ימצא הגנב ונקרב ר"ת אליהו**, וכתיב אחריו "בעל הבית", היינו שאלהו אומר שהבעל הבית הוא הגנב! ובדקו ומצאו כדבריו.

הרבי ר' מאיר מפרמישלאן זי"ע אומר: כדי להתקרב לה' צריכין בעלי המוחין הגדולים להתעלות במדריגות העליונות לתורה, עבודה, ומעשים נעלים. אבל בעל הבית הפשוט מתקרב לשמים [ונקרב בעל הבית אל האלהים] על ידי התנהגות עם הזולת בדרכי יושר וצדק – 'אם לא שלח ידו במלאכת רעהו'.

שנכתב 'כמהר' חסר ו"ו, ומכאן רמז לבתולה כתובתה מאתים זו. ודפח"ח.

מכשפה לא תחיה: (כב יז)

בגמרא חולין [קה:]: אמרה מלתא אסרתא לארבע אמרו אינהו מלת' שריוה. בספר "זכרון שמואל" מביא בשם הרה"ק ה"עבודת ישראל" זי"ע וכן ב"לב שמח" בשם חמיו הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע שבכל הדפוסים הישנים נדפס כך 'מלתא' הראשון נכתב כולו באלף בסוף, ומלתא השני נכתב בלא אלף בסוף רק בסימן שטחי לבסוף כמנהג ר"ת [גרש] ואמר ש'מלת' בלא אלף ר"ת מ כשפה ל א ת חיה, ועי"ז בטלו כשופיה, כי ע"י מצות התורה יכולים לבטל. [ובספר בעש"ט עה"ת מביא מס' "מצרף העבודה" שכותב זאת בשם הבעש"ט זי"ע].

כל אלמנה ויתום לא תענון: (כב כא)

אם ענה תענה אותו כי אם צעק יצעק אלי שמע שמע

צעקתו: (כב כב)

אומר הרבי מקאצק זי"ע: שלושה פעלים מובאים בפסוק זה וכולם הוכפלו – דבר שאינו שכיח במקרא. אלא התורה באה להדגיש, שלא ראי עיני יתום או אלמנה כראי עיני אדם סתם. כשאתה עושה לאדם עוולה, או כשאתה גורם לו כאב גופני או הפסד ממון, אין לו אלא יסורים של אותו עוול, או של אותו כאב או הפסד שגרמת לו. ואילו יתום ואלמנה, מדרך הטבע הוא, שהעוול או הכאב או ההפסד מעלים בלבם גם את יסורי יתמותם ואלמנותם. היתום לבו בו בוכה ואומר: אילו היה אבא חי לא היה האיש פוגע בי. וכן האלמנה, לכן אמרה תורה: 'אם ענה תענה אותו' – כשאתה מענה יתום, עיני כפול אתה מענהו. ממילא צעקתו כפולה – 'צעק יצעק', על כן אומר ה' אשמע אותו שמיעה כפולה – 'שמע אשמע'.

אומר האלשיך הק': אמנם אמרו חז"ל, שהמוסר דינו לשמים הוא נענש תחילה, על שלא פנה לבית דין של מטה לפני כן, אך לא כן ביתומים, כי אם צעק יצעק היתום ישר אלי ולא לבי"ד של מטה, שמע אשמע בכל זאת, כי אבי יתומים אני, ואיך אפשר להאשים את הילד שבצר לו הוא צועק – ישר אל אבא שלו ...

'שאלתי מאת ה' – הנשמה ניתנה לי בתורת השאלה, ויש לחוש שאתחייב אפילו באונסין, אלא 'אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חי', משאלתי להיות תמיד קרוב לה', והרי זה כשאלה בבעלים.

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע אמר: כשאיש ישראלי יבקש דבר מהשי"ת שנקרא 'רעהו' על דרך 'רעך ורע אביך אל תעזוב', 'ונשבר' – וישבור כל אבריו בשבילו ית', 'או מת' – שיסבול יסורין שהם בבחינת מיתה בשביל השי"ת, 'בעליו אין עמו', אם אין לו בזה שום כוונה לעצמו, 'שלם ישלם', אזי יוכל לבוא לשלימות, אבל 'אם בעליו עמו', שכוונתו בשביל עצמו, 'לא ישלם', רצונו לומר לא יבוא לשלימות, כי העיקר שיהיה כוונתו לשם שמים.

הגאון רבי מאיר אריק צ"ל בספרו "טל תורה" שואל על מש"כ האוה"ח הק' שאף ששאלה בבעלים פטור – היינו מדיני אדם אבל בדיני שמים חייב, מדברי הגמ' בב"מ צז. אמר רבא האי מאן דבעי למישל מחבריה וליפטר – נימא ליה [בזמן השאלה] אשקיין מיא דהוי שאלה בבעלים, ואם לדברי האוה"ח הק' איך נתן רבא עצה לכתחילה ושיהא חייב בדיני שמים? ומתרץ שיש ליישב: אולי כוונת האוה"ח הק' שנאבד בפשיעה, אבל באונס פטור אף מדיני שמים, ורבא מיירי שבא ליפטר באונס. ומסיים הגר"מ אריק: ועם כל זה הדבר חידוש ולא נזכר בפוסקים.

כסף ישקול כמהר הבתולות: (כב טז)

ב"דעת זקנים מבעלי התוספות": מכאן רמז לבתולה כתובתה מאתים, כי כמהר עולה מאתים זו יתר אחד ויש אם למקרא. והדברים תמוהים.

כתב הרה"ק ה"קדושת ציון" זי"ע הי"ד: רבים ישבו על מבוכה זו ובקשו להם חשבונות רבים להבין דבריהם. ויש שרצו להגיה ר' זוזים. ונראה כוונת הדברים בדרך פשוט ואמיתי בלי שום הגהה:

כי תיבת 'כמהר' [מלא בוא"ו] כ"ף מ"ם ו"ו ה"א ר"ש – עולה תש"ח. ותיבת 'מאתים' – במלואו כזה: מ"ם אל"ף תי"ו יו"ד מ"ם – עולה תש"ז. וזה שכתבו כי 'כמהר' עולה מאתים זו יתר אחד, ויש אם למקרא, היינו שתמנה 'כמהר' מלא כמו שהוא נקרא ואע"פ

אומר ה"שפתי כהן": אליבא דאמת מוטב היה לעולם בלא הכסף, שכן אין לך פוגם ומשחית כמותו את הבריות. אבל 'אם כסף' – אם כבר נוצר הכסף, ומוכרחים בני אדם להשתמש בו, אז 'תלואה את עמי', נצל את מציאותו לדברים טובים. גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה.

ה"אור החיים" הקדוש אומר: 'אם כסף תלואה' – אם יש לך כסף יותר מכפי צרכיך, עד שאתה יכול גם להלוות, דע כי 'את העני עמך' – את חלקו של העני אתה מחזיק אצלך.

ה"מעשה רוקח" אומר: לפיכך תלואה לעני כי כספו אצלך. הכסף נתון לעשיר רק בתורת פקדון, כדי שיעזור לעני. כי הדין הוא: הכותב נכסיו מתנה לאחד מבניו לא עשאו אלא אפוטרופוס. כך כשנותן השם יתברך את כספו לאחד מבניו ועושהו עשיר, אין אותו אדם אלא אפוטרופוס, לשמור על הכסף ולחלקו בין יתר הבנים.

בשם הרבי מקאצק זי"ע: 'אם כסף תלואה' – אם כסף מלוא פעם את האדם זה הכסף של 'את העני עמך' – הכסף שנתת לצדקה ולהחזקת עניים. ורמז לכך מה שאמרו חז"ל באבות "שבעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף לא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים".

ה"חתם סופר" זצ"ל מביא אמרה נפלאה בשם הגאון רבי מרדכי בנט זצ"ל שהיה מפרש את מה שאמרו חז"ל: האומר סלע זו צדקה בשביל שיחיה בני – הרי זה צדיק גמור. שבאמת אין שום חולה בביתו של אותו אדם. ולמה הוא אומר כך, כדי שלא לבייש את העני, שמקבל צדקה מתנת חינם, הריהו בא ואומר לו שהנתינה לטובת עצמו, לטובת הנותן, כדי שיחיה בנו – "הרי זה צדיק גמור". וזהו 'אם כסף תלואה את עמי' – ובאיזה צד? 'את העני עמך' – שהעני עושה עמך טובה.

בספרי דרוש אמרו: 'עמך' – שנדבת לבך לא תהא מפגרת אחרי הונך, אלא עמך, יחד עם עשירותך תעלה ותגדל.

ובדרך זו מפרשים את הפסוק בתהלים: 'הון ועושר בביתו' – העשירות הולכת וגדלה, אבל 'וצדקתו עומדת

הגר"א אומר: רבים מתקשים במלת 'כי אם', שהיה צריך לכתוב 'אם צעק יצעק'. ואפשר להסביר לפי חז"ל "שטן"

ופנינה לשם שמים נתכוונו", והיינו 'בעבור הרעימה', שפנינה התכוונה שחנה תתרעם ותצעק אל ה' על שאין לה בנים. ואף על פי כן נענשה פנינה שמתו בניה 'ורבת בנים אומללה'. אנו למדים מכאן שאסור לצער ולהקניט את מישהו, אפילו הכוונה טובה ולשם שמים. וזה מרמז הכתוב 'אם ענה תענה אותו' – כי אם צעק יצעק אלי' – שתצער אותו בכוונה טובה, כדי שיצעק אלי, זה גם כן אסור – 'שמוע אשמע צעקתו'.

השיטה מקובצת [ב"ק ב. ד"ה מדברי קבלה] מביא בשם תלמיד רבינו פרץ, שחז"ל קוראים לדברי הנביאים "דברי קבלה", ע"ש שהנביאים היו קובלים וצועקים על צרות הנראות להם בחזון. כמ"ש בתרגום עה"פ 'אם צעק יצעק אלי' – אם מקבל יקביל.

וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים: (כב כג)

ברש"י: ממשמע שנאמר 'והרגתי אתכם' איני יודע ש'נשיכם אלמנות ובניכם יתומים'? אלא הרי זו קללה אחרת, שיהיו הנשים צרות כאלמנות חיות, שלא יהו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים, שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם, לפי שאין יודעים אם מתו או נשבו.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע הקשה בשם הקדמונים: דהא ניחא במה שנתקלל אותו אדם שלא יניחו בית דין את בניו לירד לנכסיו, שהרי רצונו הוא בכך שיירשו אותו בניו, אבל מה איכפת לו שלא תינשא אשתו, ומה עוד שמדבר כאן במי שנתאכזר ועינה יתומים ואלמנות ועליו אמרו 'וחרה אפי וגו', ומהי הקללה במה דכתיב 'נשיכם אלמנות'?

ותירצו, כי אין אדם יכול לתת דין וחשבון בעולם הבא ולבוא על תיקונו אם יש לו עדיין שייכות לעולם הזה, ולעונש גדול נחשב הדבר, וכל זמן שאין בית דין מתירין את אשתו עדיין יש לו זיקה לזה העולם, ומשום כך טרחו בהיתר עגונה כדי שלא יהיה לבעלה עוד שייכות לעולם הזה, ועל ידי תקנת עגונות באה טובה לנפטר.

אם כסף תלואה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך: (כב כד)

מצוה, משום איסור ריבית, דהוה אמינא דלכך אסור ליקח ריבית משום מצות לאו ליהנות ניתנו.

ובשם תלמידי הבעש"ט הק' זי"ע: לכך אסור ריבית, דהוה אגר נטר, וישראל הוא למעלה מהזמן, ולכך 'לנכרי תשיך', שהוא תוך הזמן.

מהרב אברהם שמעון רבה של פראג זצ"ל: דוד המלך ע"ה אמר: 'טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט'. 'טוב איש חונן ומלוה' – מכל הצדקות טובה היא ההלוואה, אלא שלעולם 'יכלכל דבריו במשפט' – ידע איך ינהג, יעשה לפי כל כללי החוק והמשפט, ילווה בעדים ובשטר, ואז – 'כי לעולם לא ימוט', כספו יהיה בטוח, והוא 'לזכר עולם יהיה צדיק' – ישאר צדיק ויוכל להמשיך במעשיו הטובים. 'ומשמעה רעה לא יירא'.

הרבי ר' מנדלי מרימנוב זי"ע היה ידוע בהידורו במצוות גמילות חסדים וצדקה לעניים. להם היה דואג ומשתדל לתת להם כדי מחסורם. מה שאין כן בני ביתו היו חיים בצימצום ומסתפקים בפת ומלח.

ופעם שאלו אותו למה הוא מפזר לעניים בשעה שהוא ובני ביתו שרויים כל כך בדחקות וסובלים יסורי עוני? – השיב להם רבי מנדלי ואמר: חכמינו אמרו: המלוה לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר 'אז תקרא וה' יענה'. ולכאורה תמוה, הלא החכם מכל אדם אמר "כל ימי עני רעים", למה ראו חכמים לאמר "לעני בשעת דחקו", וכי ישנה לעני שעה שאינה דחוקה לו? אלא הכוונה היא: "בשעת דחקו" של המלוה, שעה שלו בעצמו דחוקה השעה, ואם בכל זאת הוא מלוה לעני את פרוטותיו האחרונות, עליו הכתוב אומר 'אז תקרא וה' יענה'.

הרבי ר' ירחמיאל משה מקוז'ניץ זי"ע אמר: אתה מחוייב במצות צדקה וגמילות חסדים אפילו 'את העני עמך', כשהעניות היא בביתך, אפילו בשעה שאתה עצמך עני ואביון.

אמרינן בגמרא: כי אתא רב דימי אמר מנין לנושה בחברו מנה ויודע שאין לו, מנין שאסור לעבור לפניו? תלמוד לומר לא תהיה לו כנשה. מסביר הגאון רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל: דרך העולם שהלווה מסתיר פניו מן המלוה, באו חז"ל ואמרו לאדם מישראל

לעד' – הצדקה עומדת במקום אחד, אינה עולה עם העשירות.

בספר "אמרי מרדכי" פירש: 'אם כסף תלוה' כשאתה מלוה למישהו – 'את עמי' הלווהו בגלוי לפני אנשים, מפני שכל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר פשוט משום 'ולפני עור לא תתן מכשול'. אבל 'את העני – עמך'. בתתך צדקה לעני, אל תעשה זאת בפרהסיא, ברבים, אלא בצינעא ובחשאי, כמתן בסתר 'עמך'.

כותב הרה"ק ה"ברכת אברהם" מסלונים זי"ע: שרק 'לו' לאדם אסור להיות כנושה, אך להקב"ה אדרבה 'תהיה לו כנושה' – להיות תקיף בדעתו, להרבות בתפילה ולהפציר שימלא את מבוקשו לטובה.

מפרש ה"אור שרגא": 'אם כסף תלוה את עמי' – אם אתה רוצה שיהיה בכחך להלוות לאחרים, 'את העני עמך' – אז תתנהג בביתך במדת החסכון, שמדת העני תהיה עמך. כמו שפירשו המשנה 'יהיה ביתך פתוח לרוחה' – כיצד 'ויהיו עניים בני ביתך' – שבביתך תתנהג בצניעות כדרך העניים ולא תבזבז ממון על מותרות.

ברש"י: ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ מג', וזה אחד מהן.

שואל ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: מדוע באמת תפש כאן לשון רשות? נראה לומר, ולפי זה גם יובן המשך הפסוקים 'לא תשימון עליו נשך'. הנה הדין הוא כי חייך קודמים לחיי חבריך, ומי שכספו נחוץ לו לצורך פרנסתו אינו מחויב על פי דין תורה להלוותו לזולת. היה עולה אפוא על דעתו של אדם כי בכגון זה מותר להלוות בריבית, שכן היה סובר איסור ריבית הוא רק למי שיש לו כסף נוסף על זה שלצורך פרנסתו, אבל זה שחיינו וכלכלתו תלויים בכסף זה מותר להלוות לו בריבית. לכך נאמר 'אם כסף תלוה', לשון רשות, כשאינך מחוייב להלוותו, מכל מקום 'לא תשימון עליו נשך'.

בספר "בנסוע הארון" מביא מהרבי ה"אמרי אמת" זי"ע שאמר בעת ביקורו בירושלים בתרפ"ד ששמע מ' משה וואלער בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע, דלכן כתבה התורה 'אם כסף תלוה', בלשון רשות, אע"פ שהוא

ה"דעת סופרים" כותב: אף מי שאיננו ראוי שתשמע צעקתו, מפני מעשיו הרעים, כשהוא צועק על כסותו היחידה שנלקחה ממנו, קולו נשמע.

אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: (כב כז)

אומר הרבי מקאצק זי"ע: בגמרא – בעושה מעשה עמך, כשעושה בשביל העם ...

מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי: (כב כח)

אומר השל"ה הק' בשם ר' מנחם הבבלי: כלל גדול, שבקשות ותפילות המלוות בדמעות בוקעות ועולות בלי מחיצות עד לכסא הכבוד ומפיקות רצון ממנו יתברך. כי ברית כרותה ששערי דמעות לא ננעלו, וזהו 'מלאתך ודמעך לא תאחר'.

אומר הרה"ק ה"דברי ישראל" ממודז'יץ זי"ע: 'מלאתך' – מה שלבך מתמלא ומשתוקק לה', 'ודמעך' – הדמעות שאתה שופך לפניו, 'לא תאחר' – אל תפרסם זאת לאחרים, אלא הכל תעשה בהצנע לכת.

וב"זית רענן" מפרש על פי מה דאיתא: בעון נדרים של אדם בניו של אדם מתים כשהן קטנים. וזהו 'מלאתך' – גם מה שאתה מנדב כשאתה מלא ושבע, 'ודמעך' – גם מה שאתה מנדב בעת צרה, מתוך דמעות וצער, 'לא תאחר' – מלשלם את נדריך, שאם לא כן 'בכור בניך תתן לי' – בעון נדרים בניו של אדם מתים.

הרה"ק ה"נועם מגדים" זי"ע מבאר: מלאתך' – רומז על העיתים שהוא מלא בטירדות למעלה ראש ונפשו עייפה מתוך יגיעתו, 'ודמעך' – מלשון מדומע ומבולבל, שמוחו ונפשו מעורבבים ואינם מיושבים עליו, בא הכתוב להזהיר 'לא תאחר' – אל תמתין לזמני אורה ומנוחה שבוא יבואו לאחר זמן, אלא תדע ש'בכור בניך תתן לי' – שעות קשות אלו של בלבול הדעת וקטנות המוחין הן אלו הבכורים והמובחרים של האדם.

ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו כלכל תשלכון אותו: (כב ל)

בשם הרבי מקאצק זי"ע: "מענטשליך הילייג זאלסטו זיין", יהא הקודש שלכם אנושי קדושה של בני אדם קרוצים מחומר, ולא של מלאכים. מלאכים יש לו להקב"ה די והותר.

שהמלואה ימנע מהראות פניו ללואה, כדי שלא יתבייש מפניו.

אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: (כב כה)

כי הוא כסותה לבדה וגו' במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני: (כב כו)

אומר ה"פנינים יקרים": הנה הקרי 'כסותו', לשון זכר, והכתיב 'כסותה'. ונראה לומר שזה לפי הגמרא: דביתהו דרב יהודה נפקת נקטת עמרא – יצאה לשוק וקנתה צמר – עבדא גלימא דהוטבי, כד נפקת לשוקא מיכסיה ביה וכד נפיק ר' יהודה לצלויי הוה מיכסי ומצלי – שלא היתה להם אלא הגלימא הזאת. וזהו: 'עד בא השמש תשיבנו לו', כי אפשר שהיא גם כסותו וגם כסותה, שאין להם אלא היא לבדה.

הרה"ק ה"דברי ישראל" ממודז'יץ זי"ע אומר: אין והיה אלא לשון שמחה. ומה ענין שמחה אצל צעקה הבאה מעוצם הכאב? אלא, אם אדם שרוי בשמחה וחדוה ובטחון במקום שצריך לצעוק צעקה גדולה ומרה, דבר זה עושה רושם למעלה, והקב"ה פונה אליו לחונן אותו.

ה"דעת זקנים מבעלי התוספות" פירשו: דקאי על העני, אם אתה משיב העבוט, ויתפלל העני עליך על כל הטובה שעשית לו, ושמעתי לתפילתו 'כי חנון אני' – כמו שאתה חנון ומרחם על בריותי, ע"ז אני נקרא 'חנון' ארחם ואחנן עליך וברכתיך.

בשם ה"שפת אמת" זי"ע: שהרישא של הפסוק 'כי הוא כסותו לבדה במה ישכב' – עד כאן מדברת התורה אל המלוה, מכאן ואילך מדברת התורה אל הלואה, מדוע תעמוד בדעתך לבוא דבר יום ביומו ולקחת את העבוט מן המלוה, כסות לילה בתחילת הלילה, ולהחזירה לו למחרת בבוקר, וחוזר חלילה, הנח לו למלוה אלא 'והיה כי יצעק אלי' – פנה נא אלי רבון העולמים הכל יכול, בקש מאתי שפע רב, 'ושמעתי כי חנון אני' – אחון אותך בשפע רב ובהרחבה ותמצא כדי סיפוקך בגדים לרוב, עד שלא תצטרך לטובותיו של המלוה.

ברש"י: אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנים.

האדם, שעליו נאמר: 'עשה אלקים את האדם ישר', ולכן על המנעותו מן הרע אין הוא מקבל שכר, לפי שביסוד תכונתו הטבעית מונחת ההימנעות מעשות מעשים רעים. השכר שהוא מקבל הוא רק על עשיית מעשים טובים.

ולכן בר בי רב היושב בתענית ורוצה לסור מן הרע ולזכך את נפשו בסיגופים ובתעניות – "ליכול כלבא לשירותיה" – יאכל כלב סעודתו – מכיון שלכלב מגיע השכר הזה.

שואל הגר"ח"ק זצ"ל ב"טעמא דקרא": צריך טעם למה כתיב 'תשליכון' ולא 'תשליכו'? וי"ל שבא לרמז, מ"ש בשיליהי מסכת שבת [קנה]: אורח ארעא למשדי אומצא לכלבא [דרך העולם להשליך הבשר לכלב], וה"מ בדברא אבל במתא לא דאתי למיסרך בתריה [אבל זה נכון לעשות רק במדבר ולא בעיר, כי הכלב יסרוך אחריו], ותנן במסכת בבא בתרא [כב]. מרחיקין את הנבלות מן העיר נ' אמה. ולזה כתיב 'תשליכון' [עם נו"ן] – דהיינו שתשליכו לו את הנבילה ברחוק נ' אמה מן העיר דלא ליתי למסרך בתריה.

לא תשא שמע שוא אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס: (כג א)

אומר הבעש"ט הק זי"ע: הגמרא לומדת כי עכברא דדברא – של שדה – עולה על שולחן מלכים. והכוונה, השקץ של הדיבור, לשון הרע, עולה גם על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן.

'שמע שוא' – חנים, כמו שבעת שוא. הרבי ר' זושא זי"ע קודם שנתגלה היה נודד ממקום למקום. מספרים כי פעם אחת בהיותו בעיר אחת ישב בבית המדרש על יד התנור שקוע במחשבותיו, נכנסה אשה אחת ושאלה אם מישהו ראה את בעלה. בעלה עזבה, השאיר אותה עגונה, היא מסתובבת על פני המדינה לחפשו ובכל מקום היא שואלת עליו ומוסרת את סימניו.

כאשר שמע הרבי ר' זושא את שאלת האשה, אמר לה: לכי לבית הכנסת אורחים ושם תמצאי את בעלך. וכך היה, היא מצאה אותו שם. ויתפלאו האנשים על ה"מופת", כי רגליו ר' זושא לא דרכו על סף בית האורחים והיה ישן בבית המדרש. אמר להם ר' זושא

חסידיים פירשו: 'ואנשי – מלשון 'כי נשני אלקים את כל עמלי' – שכחה. היינו, תשכח שאתה קדוש, אז תהיה לי. אבל אם תעלה על דעתך שאתה גדול וקדוש, לא תהיה לי, כי 'ואת דכא ושפל רוח אשכון'.

וכפי שפירש הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע: 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו', אף שאדם עוסק בתורה במסתרים בהתבודדות אבל – 'ואני', מחשיב את עצמו – 'לא אראנו' – הקב"ה אינו רואה אותו. אבל 'אם יסתר איש במסתרים' ואני 'לא' – הוא שפל בעיני עצמו – 'אראנו'.

ה"שבט מוסר" דורש: התורה דורשת מאתנו להתקדש, ומה נעשה עם ה"כלב" הידוע שבתוך לבבנו, עם היצר המפתה אותנו, על כך משיבה התורה: 'לכלב' – 'תשליכון אותו' – השליכו את הכלב ואל תתחשבו בו ובהסתותיו.

הרה"ק רא"י מ"תולדות אהרן" זי"ע פירש: עפי"מ שאחז"ל שאין הקב"ה מביא תקלה על ידן של צדיקים, וכתבו שם התוס' דהיינו דוקא במידי דאכילה. וז"ש 'ואנשי קדש תהיון לי' – היינו ע"י שתתנהגו בקדושה וטהרה, בזה תזכו 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו' – היינו שלא תכשלו במאכלות אסורות.

בספר "וידבר משה" אומר שיש כאן רמז למעשה המובא בהגהות אשרי במס' חולין פרק גיד הנשה, בקצב שהיה מוכר נבילות וטריפות ונפל מן הגג ונהרג ואכלוהו כלבים, הורה ראבי"ה שלא להבריחם לפי שגזל מהם נבילות וטריפות, נמצא שאינו ראוי לקבור. וזה הרמז: 'ואנשי קודש תהיון לי', שתהיה לכם חברה קדישא לקבור את המתים ולגמול להם את החסד האחרון, אולם בתנאי ש'בשר בשדה טרפה לא תאכלו'. – שאם לא כן, אז 'לכלב תשליכון אותו', ראוי הוא שהכלבים יאכלוהו.

האדמו"ר הגה"ק מאוסטרובצה זי"ע אמר: מובא בגמרא: האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה – הכלב יאכל סעודתו. כי לא מצינו בתורה שכר למצוות לא תעשה לבר מאחד והוא הכלב, שבשכר 'לא יחרץ כלב לשונו' קיבל שכרו בשלימות, שנאמר: 'ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו'. אבל, רק כלב שעצם טבעו וסורו הם רעים, מקבל שכרו על ששינה טבעו ותכונתו. מה שאין כן

שהזהיר הכתוב "אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס", היינו עם היצר הרע כנ"ל.

לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת

אחרי רבים להטת: (כג ב)

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: יש לפרש לפי מה ששאל אחד מאומות העולם [יש אומרים שמעשה זה אירע אצל ה"בעל שם ממכילשטט" זי"ע בעודו ילד ששאלו דוכס אחד]: כתוב בתורתכם 'אחרי רבים להטות', ואם כן, הרוב נוטה אחרי האמונה הנוצרית וחייבים לילך אחרי? וענה לו התשובה היא: הדין של אחרי רבים להטות הוא בדבר שיש בו סברות וצדדים, שיקולים וטעמים לכאן ולכאן, בדבר זה הולכים אחר הרוב. אבל בדבר שהוא ברור כשמש, אפילו כל העולם יאמר נגד הברור והידוע אין שומעים להם. ואנו יודעים שה' אלקים אמת ותורתו אמת לפי הידיעה הברורה והקבלה האמיתית, ובזה אין שייך לילך אחר הרוב. וזהו כוונת הכתוב: 'לנטות' – בדבר שיש נטייה וסברות ושיקולים לכאן ולכאן, אז – 'אחרי רבים להטות'. ודפח"ח.

בספה"ק "דברי ישראל" מבאר: ע"ד מאחז"ל [חולין פט.] אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שכולם את עצמו בשעת מריבה. ופירש"י שסוגר את פיו בשעת מריבה. וזהו כוונת הכתוב 'ולא תענה על ריב' – פשוטו כמשמעו, דבשעה שיש מריבה ומחלוקת יבלום פיו ולא ידבר מאומה, והמשכיל בעת ההיא יזום.

ודל לא תהדר בריבו: (כג ג)

אומרים בשם ה"חוות יאיר" בדרך צחות: על דברי חז"ל: עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה וכו' עיי"ש (יומא לה). ותמוה הלשון באין לדין משמע שהם מתדיינים ביניהם, איזה משפט, איזה דין ודברים יש ביניהם?

הענין הוא זה: שואלים לעני למה לא עסקת בתורה, הוא משיב טרוד הייתי לחפש פרנסה למחיית ביתי. שואלים לו וכי לא נתן לך העשיר אמצעים להחיות נפשך בשביל שתוכל להקדיש קצת מזמנך ללימוד תורה? משיב העני: לא! אחר כך שואלים להעשיר, למה לא עסקת בתורה, והוא משיב טרוד הייתי בעסקי, שואלים לו: החזקת לכל הפחות תלמיד חכם שיוכל ללמוד מתוך הרחבת הדעת? הוא משיב הן. הרי שיש משפט לעני עם העשיר, העשיר אומר שנתן כדין והעני טוען שלא. וזהו, 'ודל לא תהדר בריבו', תן לעני ביד

לא היה בזה כל "מופת". אלא, בבוקר בהיותו במקוה שמע שני אנשים משוחחים ביניהם וסיפר אחד לחבירו שהיום בא לבית הכנסת אורחים אורח חדש. והייתי תמה, לשם מה באה שמועה זו לאזני, למה קלטו אזני דברים שאין לי בהם צורך ותועלת. והנה בהיותי מהרהר בכך, באה האשה ושאלה לבעלה, מיד הבנתי כי בוודאי אותו האורח ששמעתי עליו היום במקוה הוא המבוקש.

וזה 'לא תשא שמע שוא', היינו שמועת חינם. ומי שנזהר שלא להאזין לדברים בטלים זוכה לכך שאין מזמינים לו לשמוע אלא מה שיש בו תועלת וצורך.

אומר הרבי ר' אלימלך זי"ע: אם מקיים אתה מצוה והינך מצרף לך שותף לאותה מצוה, את היצר הרע, בזה שאתה מקיימה מתוך נגיעה, בשביל כבוד או ממון, דע לך שהוא היצה"ר, יהיה אחר כך 'לעד חמס' שיחמוס ממך את המצוה הזאת, כפי שאמרו חז"ל יורד ומסטיין עולה ומקטרג, בתחילה הוא מסית את האדם לעשות רע, ואח"כ הוא מקטרג עליו בשמים ומוכיח שאפילו מצוותיו אין להן כל ערך.

'אל תשת ירך עם רשע' – אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: על פי מה שאמרו חז"ל: מאן דמשתעי ר' שמעון בן לקיש בהדיה בשוק יהבו ליה עסקא בלא סהדי. חזקה שאם לא היה אדם

ישר לא היה ריש לקיש מדבר עמו. יוצא שריש לקיש בעצם דיבורו עמו כמעיד על האיש הזה שהוא איש ישר. אם כן, אם יהיה לאיש כריש לקיש עסק עם אדם רשע, יחשבו שאיש זה הוא ישר ויתנו לו כסף בלא עדים, ולבסוף יכפור הרשע הזה. נמצא שהצדיק הזה על ידי עסקיו עמו היה עד חמס. וזהו 'אל תשת ירך עם רשע' – להתחבר עמו, להיות על ידי זה – 'עד חמס'.

הרה"ק ה"אמרי יוסף" מספינקא זי"ע מביא בהקדמה לספרו בשם הרה"ק רבי משה מפשווארסק זי"ע שאמר שפירוש הפסוק 'אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס' – דהנה כאשר היצר הרע עולה למעלה ומסטיין ח"ו על האיש הישראלי אינו נחשב כל כך, כי הוא רק עד אחד, והתורה אמרה 'על פי שנים עדים יקום דבר', על כן ממתין היצר הרע עד שהוא מוצא עוד איזה איש אשר הוא מלשין ומדבר לשון הרע על חבירו, ואז הוא מצרף עצמו עם האיש הזה להעיד עליו. וזהו

המתגעגעת על אלקות ורוחניות. עוד תראה שהוא "רובץ תחת משאו", מתעצל הוא בקיום התורה והמצוות, שנתן הקב"ה כדי שיזדכך הגוף על ידו. ושמה יעלה על דעתך "וחדלת מעזב לו", - תתחיל בסיגופים כדי לשבור את החומריות, כדי שיוכל הגוף לקיים את שליחותו? – לא זו הדרך ישכון אור התורה, אלא "עזוב תעזוב עמו", עליך לזכך את הגוף, ולא לשברו בסיגופים.

היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע היה אומר: ישנם חסידים הנוסעים לצדיק וסומכים עליו לגמרי, שהוא בצדקתו יציל אותם ממשא העוונות ומהבוץ הגדול של הבלי העולם הזה, לא ולא! החסיד בעצמו מוטל עליו לשוב בתשובה שלימה ולעזור לצדיק לקרב אותו לעבודת ה', כמאה"כ 'עזוב תעזוב עמו'.

בשם הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: הרי הקב"ה מקיים התרי"ג מצוות, במה הוא מקיים 'עזוב תעזוב'? ואמר: הקב"ה אומר לישראל "בני פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בו" – הבא לטהר מסייעין אותו.

לא תטה משפט אבינך בריבו: (כג ו)

אצל הרה"ק רבי צבי הירש משרת מרימנוב זי"ע באה אשה עניה אחת, בכתה מרורות ואמרה שהדין עיוות את דינה. הזמין הרבי את הדיין ושאל אותו: האם אינך סבור שטעית בשיקול הדעת? התחילו לחפש אחר מקור הדין ונתגלה כי באמת שגה הדיין בדינו. אמר הדיין לרבי: אמת טעיתי, אבל מנין הרבי ידע שטעיתי? אגיד לך ענהו הרבי: לו היית פוסק דין לאמיתה של תורה – לא היתה עניה זו בוכה כל כך מרה, לבה לא היה כואב לה אפילו אם היתה מפסדת בדיון.

מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: (כג ז)

הרבי ר' פנחס מקוריץ זי"ע אמר: השקרנים הגדולים יש להם הרהורי עבודה זרה ומינות, כי אמת ואמונה אחוזים זה בזה.

עו"א: שום דבר לא היה לי כל כך קשה כמו העבודה כנגד השקר. י"ג שנים ארכה עבודתי, והיא שברה לי כל אבר וכל עצם, אבל יצאתי ממנה.

רחבה ובעין יפה, שלא יצא בריבו אתך מהודר, מקובל וצודק, שלא תהיה טענתו מהודרת. ועיין באוה"ח הק'.

בספר "מגיד תהלות" להרה"ק רבי יחיאל ממעליץ זי"ע מביא ששמע מהרה"ק הרבי מלובלין זי"ע לפרש הפסוק: כשיבוא אליך עני ומי שהוא מדוכא ביסורין, אל תאמר לו שיש לו לקבל הכל באהבה, שכן צריך להיות מן השמים והכל לטובה, אלא תתפלל בעדו להטיב לו ולהחיות את נפשו, וזהו 'ודל לא תהדר בריבו', כשיבוא מי שנדלדל ח"ו ומריב עצמו עם קונו על מרירות מצבו, לא תצדיק ותהדר עלו את הדין לומר שכן הדר לו העניות, אלא עמוד והתפלל בעבורו.

בספר "שארית מנחם" מביא ששמע מחסיד ישיש, שהרבי מקאצק זי"ע נשאל מחד מחברייא, למה התנא במסכת שבת מזלזל בכבודו של העני ומתחיל המסכת ב"עני חייב"? והשיב: מחמת שמושיט ידו לפנים, וזה יותר מדי לזלזל במידת הבטחון...

כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו: (כג ה)

שואל ה"משך חכמה": מדוע כאן כתוב חמור "שונאך", ואילו בפרשת כי תצא כתוב: לא תראה את "שור אחיך" וגו' לא תראה את חמור "אחיך" וגו'? ונראה לומר, שחז"ל אמרו במסכת פסחים שבשונאך כאן המדובר בשונאו בגלל מעשיו, ואף שאסור לשנוא את חברו בלבד, אולם כשראה בו שעבר עבירה ולא שב בתשובה, מותר לשנאותו.

לכן, בפרשתנו שנאמרה קודם חטא העגל, והיו הכל במעלת ממלכת כהנים וגוי קדוש, מותר היה לשנוא את העובר עבירה. אבל אחר כך, שנכשלו בעוונות, אם יראה אדם בחברו חטא, יפשפש במעשיו וימצא בעצמו כמה מכשולים ופגמים, זה בפרט זה וזה בפרט אחר, לכן איש כזה אסור לו לשנוא. רק מי שבעצמו סר מרע וצדיק תמים בדרכיו יכול לשנוא חוטא, אבל קשה למצוא כמותו... ועל זה אמרו: ראיתי בני עליה והם מועטים. לכן בפ' תצא, שנאמרה אחר מעשה העגל, כתוב 'אחיך' ולא שונאך.

הבעש"ט הק' זי"ע אמר: כאשר תתבונן היטב בחומר שלך, הוא הגוף, תראה שהוא "שונאך", שונא הנשמה,

זו אנו כותבים שבחים ותוארים על אנשים, שהוא על שם העתיד.

הרה"ק מלברטוב זי"ע שואל: יש לדקדק שהיל"ל שירחיק השקר מעליו, מה הלשון 'תרחק' ? הלא הברירה בידו שלא ידבר כלל ?
אכן ירמוז בזה, באם מי מדבר שקר לפני אנשים או לפניו ואין בידך למנוע אותו, שאתה ירא ממנו או שאינך רוצה לביישו ברבים, לזה אמר 'תרחק' – עכ"פ אתה ! והבן.

ברש"י: מנין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו, ת"ל 'ונקי וצדיק אל תהרג', ואע"פ שאינו צדיק שלא נצטדק בבי"ד מ"מ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו. ומנין ליוצא מבי"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לבי"ד, ת"ל 'וצדיק אל תהרג', וזה צדיק שנצטדק בבי"ד.

ה"מנחת חינוך" זצ"ל מסתפק, מה יהיה הדין כשכל הדיינים מחייבים, ואז הלא יצא דינו זכאי כדון "סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרין אותו", ואחרי הדין אומר אחד מהדיינים שיש לי ללמד עליו זכות, אם בכהאי גוונא מחזירין אותו או לא ? הספק הוא אי אזלין בתר דבריו או בתר התוצאה, כי דבריו הם לצד זכות, שהדיין נוטה בדברים לצד זכותו של הנידון, אמנם התוצאה היא לצד חובה, כיון שע"ז שיש מזכה אחד מבין הדיינים ישנם רוב מחייבים ובזה יוצא דינו לחיוב וצ"ע.

ה"מגיד מקלם" זצ"ל אמר: שקרן גרוע מגנב וגזלן. כי הגנב גונב בלא רואים, בלילה. גזלן בין ביום ובין בלילה – אבל רק מיחיד, מרבים הוא מפחד. אבל שקרן משקר ביום ובלילה, ליחיד ולרבים.

זוד המלך אמר בתהילים: "דרך שקר הסר ממני". מהו "דרך שקר"? אומר ה"חפץ חיים" זצ"ל: משל לכפרי אחד שנסע בעגלתו בליל חורף, היה לילה קר, כשעבר ליד בית מרזח נכנס שמה ושתה כוס יי"ש ועוד כוס יי"ש עד שהשתכר. בינתיים נערם בחוץ שלג גבוה וכיסה את הכביש ואבדה הדרך. ומחמת שהיה הכפרי שיכור לא המתין עד אור הבוקר, אלא ישב על העגלה והסוס הלך לו על השלג וכבש לו דרך. הבוקר בא, קמו הכפריים וראו לפנייהם דרך סלולה, סברו שזו היא הדרך

בשם תלמידו הרה"ק רבי רפאל מברשד זי"ע אומרים: התרחק מדיבורים, כדי שתתרחק מן השקר. הדיבור מביא לידי שקר.

הרבי ר' זושא זי"ע אומר דבר מבהיל: כשאתה אומר דיבור אחד של שקר מיד אתה מרחיק את עצמך מהשם יתברך, וכל מעשיך הטובים לא יעמדו לך להתקרב שוב אל המקום ברוך הוא.

הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע אמר פעם אחת על עצמו: בטוחני בעולם הבא. כשישאלוני: עסקת בתורה? אגיד את האמת: לא! ויפסקו שבגלל דברי האמת שלי מגיע לי עולם הבא.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע אמר: בשום מקום בתורה איננו מוצאים שהתורה בעצמה תעשה הרחקה, אצל "שקר" לבדו עשתה התורה עצמה הרחקה: "מדבר שקר תרחק".

הרה"ק ה"ישמח משה" זי"ע כתב לבאר הסמיכות של 'מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג' – עפ"י שאמרו חז"ל באחד ליסטים שאמר שרוצה לקבל על עצמו רק דבר אחד, ואמרו לו שלא ישקר, וקיבל על עצמו. אחר כך הלך להרוג את הנפש וליטול ממונו, ופגעו בו אנשים ושאלוהו להיכן אתה הולך ואמר להם האמת, וכן עוד מקרים וישב מליסטיותו עי"ז וכן מכל העבירות עד ששב בתשובה.

ועפ"י יתבאר: כי אם 'מדבר שקר תרחק' לגמרי – אז וודאי 'נקי וצדיק אל תהרוג' – נקט שפ"ד ראש העבירות, וה"ה לכל העבירות וק"ל.

הרה"ק רא"צ מקאמרנא זי"ע כתב: ר"ל מי שמדבר שקרים – הוא רחוק מעבודת הש"ת.

הרה"ק ה"דברי בינה" מביאלא זי"ע כתב: שמעתי ממו"ח ז"ל זי"ע הכ"מ [הרה"ק רבי יהושע מאוסטרובה זי"ע ה"תולדות אדם"] על מה שנוהגים העולם שכותבים שבחים ותארים על אנשים שאינם ראויים לשבח זה, והלא נאמר 'מדבר שקר תרחק' ? ואמר שבאמת כל איש ישראל אפילו הפחות שבישראל יבוא לתכלית השלימות כי הוא חלק אלקי ממעל, ויבוא בודאי לתכלית השלימות ולתיקון הגמור, ועפ"י בחינה

יהודי לגוי יש לו נגיעה אל הגוי, ורק כאשר היהודי נותן לו שוחד אז נהיים שניהם שווים, ולכן מותר לתת שוחד לגוי שדן בין יהודי לגוי.

וזוהי הסמיכות כאן בין שוחד לגר, שכמו שבדין בין גוי ליהודי – יש לגוי יותר נגיעה אל הגוי, כמו"כ גם בד"ת בין יהודי לגר יש ליהודי יותר נגיעה ליהודי מאשר לגר, ולכן מזהירה כאן התורה: 'ושוחד לא תקח', אלא שבעצמו יראה להסיר הנגיעה הטבעית ולפסוק לפי דין תורה ממש.

כבר דקדקו מה ענין העונש של "עורון עינים", ר"ל, לקבלת השוחד? ואומר ה"בית פנחס" כי העונש הוא בוודאי מידה כנגד מידה, עפ"י דברי ה"תומים" (סוף סי' ט), שלא רצה לפסוק שום שאלה בלתי עיון בספרי ההוראה, וכתב הטעם משום כי "אותיות מחכימות". ועל פי זה י"ל, כי באם רוצה לדון דין אמת, אז צריך שיהיה לו את העינים כדי להביט ולעיין בספרים, כמ"ש ה"תומים", משא"כ אם לוקח שוחד, ואינו דן דין אמת לאמיתו, א"כ אין לו צורך בעיניו ...

ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר: (כג יב)
מה משמעו של "למען ינוח", האם זהו הטעם למנוחת השבת? ויש לומר, אומר הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע - שהכוונה היא "וביום השביעי תשבות" - בהכנות עצומות, בהתלהבות גדולה, בקדושה ובטהרה בעונג ובשמחה, "למען ינוח שורך וחמורך" - שתכניס את קדושת השבת בסביבתך בטבע ובבעלי החיים, שהכל יהיה מושפע מהשבת שלך. כפי שמסופר אצל ר' יוחנן בן תורתא, ששורו לא רצה לעבוד בשבת גם אצל גוי.

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך: (כג יג)
שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: "תשמרו" "שין" קמוצה ו"מם" צרויה, ויש לדקדק שהיה צריך לכתוב וכל אשר אמרתי אליכם תשמרו - שין שוואית?
ונראה לומר לפי חז"ל: שלוחי מצוה אינן ניזוקין כי המצוה מגנא ומצלא. ומקשה שם, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ולקח את הבנים ובחזירתו נפל ומת היכן אריכות ימים של זה. ומתרתא הגמרא, שמא מהרהר בעבודה זרה היה.

המובילה לעיר. נסעו כולם באותה דרך, ולא עלתה על מחשבתם שהדרך נסללה על ידי שיכור. והנמשל מובן.

אמר הכותב: עם משל זה אפשר גם לתרץ את קושיית הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע על הפסוק: "עזוב רשע דרכו", וכי יש לרשע דרך ובלשונו: "ס'איז דאך א בלאטע" ותירץ כדרכו, אבל אפשר לתרץ ע"פ משל זה של החפץ חיים, דהיינו דרך שקר.

מספרים שר' זלמלי אחיו של הגאון מוילנא זצ"ל נכנס פעם אחת עם עוד רב אחד לבקר אצל ידידו. מצאו מיסב בסעודה. הפציר ההוא באורחים שיאכלו אתו. ר' זלמלי ידע שהוא עני וזו סעודה שאינה מספקת לבעליה, התחמק מהבקשה בתירוץ שרופאו הזהיר אותו שלא יאכל מאכלים אלה.
כשיצאו שאל אותו הרב המלווהו, אם זה נכון שהוא חולה? - ענה לו ר' זלמלי: לא.
ובכן שאל אותו בתמהון: הרי אתה, שנהר אתה מדבר שקר, איך הוצאת דבר שקר מפיך?
ענהו ר' זלמלי: הרמב"ם היה רופא והוא כותב שאסור ליהנות מסעודה שאינה מספקת לבעליה...

הרה"ק ה"חסד לאברהם" מראדומסק זי"ע אמר על המשנה במסכת עדיות (ח ז): אין אליהו בא אלא לרחק המקורבין ולקרב המרוחקין בזרוע. שיש להסביר, הנה אותיות "אמת" מרוחקות אחת מהשניה לפי סדר א"ב. ואולם אותיות "שקר" מקורבות זו לזו. וכוונת חז"ל שלעתיד לבוא המרוחקין יתקרבו יהיה עולם שכולם אמת ואת השקר ירחיק.

ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים: (כג ח)

אומר החיד"א בספרו "חומת אנ"ך: ושח ד לא תקח סופי תיבות - אחד. ואם לוקח שוחד כופר ח"ו באחד. ואותיות שאחר שוחד הן תטה, שאחר קבלת שוחד תטה את הדין.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: שיש להסמיך הפסוקים: 'ושוחד לא תקח' - להפסוק: 'וגר לא תלחץ', עפ"י דאי' ב"שו"ת חתם סופר" בשם "תשובות חוות יאיר", שפעם באה אליו שאלה: אם יש משפט בין גוי ליהודי בערכאות האם מותר ליהודי לתת שוחד לשופט? ופסק שמותר, מפני שכאשר השופט דן בין

אמר הרבי ה"פני מנחם" זי"ע: אפילו אם נתפס אצל האדם רעיון לא טוב ואין ביכולתו להשתלט עליו, עב"ז אין לו להחליט ולגמור בדעתו כן, אלא להיפך להחליט לטוב, ולכוף את מחשבתו הרעה.

וזוהו 'לא ישמע על פיך' – כדאיתא באוה"ח הק' [דברים כג כד]: כשאדם חושב בדעתו מחשבה שפתותיו דובבות מעצמן בלא ידיעתו, שלא יחליט לא טוב, שאז ח"ו יצא כן 'על פיך'.

מספרים שהבארון ר' שמעון וולף רוטשילד ז"ל היה מפורסם במסירותו לכל קדשי המסורת היהודית. כשרצה לקיים מצות כתיבת ספר תורה לא רצה לסמוך על סופרי סת"ם שבאשכנז, אשר ברובם היו מעוטי תורה, והביא מרוסיה סופר סת"ם שיכתוב לו ספר תורה בקדושה ובטהרה. משכילה הסופר את מלאכתו נכנס אצל רוטשילד ליטול את שכרו. – כלום נטל מר – שואל אותו רוטשילד – איזה סכומים עד לחשבון? – כן. – החזיר הסופר, והוציא את פנקסו והתחיל קורא: – באפריל לקחתי כך וכך, במאי כך וכך, – עד כדי כך? – הפסיקו הבארון – אף מר מונה לחדשי הגויים ולא לפרשיות השבוע? גם סופר סת"ם עובר על מקרא מלא "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך"? – שילם לו את שכרו וציווהו לקחת עמו את כל מה שכתב ונפרד ממנו.

שלוש רגלים תחג לי בשנה: (כג יד)

בספר "נפלאות חדשות": העבין מה שנקראים הימים טובים בשם "רגלים", ללמד שכמו שהרגל הוא יסוד האדם, כן הימים טובים הם יסוד על להבא.

וחג האסיף תקופת השנה וגו': (כג טז)

שואל ה"משך חכמה" זצ"ל: מה הטעם שאין החג נקרא כאן "חג הסוכות" כמו במקומות אחרים בתורה? ונראה לומר, דידוע קושית הטור מדוע עושין חג הסוכות בחודש תשרי ולא בחודש ניסן כשיצאו בני"מ מצרים? ומתרץ על זה הגר"א זצ"ל: משום דבתחילה לא היה צורך בזכרון מיוחד לענני הכבוד שהגנו על ישראל במדבר, כשם שאין עושין כל זכר לאכילת המן ולבאר, אך מכיון שלאחר חטא העגל ניטלו ענני הכבוד ונשארו בני ישראל מגולין, ורק אחרי יוהכ"פ כאשר

ואף שמחשבה רעה אינה מצטרפת למעשה, אבל הרהור עבודה זרה מצטרף.

וזוהו הפירוש כאן: 'ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו' – על ידי כל מצוה תהיו משומרים מכל רע, בתנאי, ש'שם אלהים אחרים לא תזכירו': שלא תהרהרו בעבודה זרה.

הרה"ק ה"אוהב ישראל" זי"ע מביא מה דאיתא בגמרא אסור להתרפאות בדברי תורה אבל להגן שרי, והנה הגמרא אומרת כן בפשיטות, בלי להביא על זה שום לימוד ומקור מן הכתובים דלהגן שרי, ויש להבין מהיכן ילפינן דשרי להשתמש בדברי תורה כדי להגן.

ומבאר שהמקור לכך הוא מפסוק זה, כי לכאורה קשה שהיה לו לומר 'וכל אשר אמרתי אליכם', היינו כל דברי התורה 'תשמרו' [בשוא], כלומר אתם תשמרו ותקיימו כל מה שכתוב בתורה, ולמה אמר 'ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו' [בצירי].

אלא להורות בא כי באמצעות דברי התורה יכולים ומותרים בני ישראל להמשיך שמירה והגנה על עצמם, וזהו 'ובכל' פי' באמצעות דברי התורה שאמרתי לכם – תשמרו, ותוכלו להגן עצמכם בהם ולהביא שמירה על נפשותיכם, הרי לנו מפורש שמותר להגן על עצמו בדברי תורה. ודפח"ח.

האחרונים האריכו האם יש איסור להשתמש במכתבים וכדומה בתאריך לועזי. והגה"ק ה"דברי חיים" זי"ע פוסק להלכה שאיסור גמור הוא מפני שעוברים על לאו מפורש בתורה "ושם אלהים אחרים לא תזכירו".

החיד"א זצ"ל מביא בספר "מראית העין" על מסכת סנהדרין בשם הרב הגדול מהר"ה שלמה אלימן ז"ל שהיה רב בעיר חברון ת"ו בדורות שלפני פנינו, שפירש פסוק זה בדרך הלצ"י במ"ש בגמרא סנהדרין (סג) אל יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודה זרה פלונית, ואמרו שם דכל ע"ז הכתובה בתורה מותר להזכיר את שמה. ולפי זה מותר אדם לומר לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלונית אם היא כתובה בתורה. וזה רמז "ובכל אשר אמרתי אליכם", דהיינו עבודה זרה הכתובה בכתוב, "תשמרו" יכולים לומר שמור לי בצד ע"ז פלונית. אך "ושם אלהים אחרים" שלא נזכרו בכתוב, "לא תזכירו לא ישמע על פיך" עכ"ד.

בהקדמת הספה"ק "צבי לצדיק" על תיקו"ז מהרה"ק מזידיטשוב זי"ע מביא רבי יהושע אשר זליג מרגליות זצ"ל מעשה:

הגאון הגדול הרב מליסא זצ"ל בעל התיבות וחוות דעת, שנתקבלו הוראותיו בכל קצוי עולם, נסע פ"א להרה"ק מזידיטשוב זי"ע וביקר אותו בהיכלו. ושאל להרה"ק שיבאר לו בדרך הפשט ביאור בדברי התקו"ז [תיקון יד דף ל] שנאמר שם שעמד רבי שמעון על רגליו ואמר בקול גדול לאליהו שירד לעולם ברשות אדונו ויאיר את עיני הזקנים שלא יבואו לאכול בשר בחלב. והדברים מופלאים, לשם מה הוצרך לפרש לאותם הזקנים את האיסור, ומה הם סברו? וכי נעלם מעיניהם פסוק מפורש בתורה שאסור לאכול בשר בחלב?

והשיב לו: עפ"י דברי התוס' בחולין [קג:], שיש הו"א שנדרוש סמוכין בשר וחלב לביכורים, ובביכורים נאמר 'אדמתך' – דאינו נוהג רק בארץ ישראל ולא בחו"ל, והייתי אומר שגם בשר וחלב אינו נוהג בכל העולם אלא בארץ. לכן כששמע אותם מתמיהין מאי האי, הבין כי רוצים הם לדרוש סמוכין כנ"ל, לזה קם רשב"י ופתח בקול גדול וקרא להזמין את אליהו הנביא, שירד. והגאון מליסא זצ"ל שיבח מאד את ד"ק אלו.

הרה"ק ה"שארית מנחם" מויישאווא זי"ע מבאר השייכות ביניהם, וי"ל דהנה אי' בזה"ק והובא בב"י בטור או"ח [סי' קע"ג] "מאן דאכיל בשר בחלב אם אוליד באלו ארבעים ימים בן, נותנים לו נשמה מסט"א רח"ל ע"ש.

וזה י"ל הרמז כאן: 'ראשית בכורי אדמתך' – רומז על הבנים דהמה הביכורים והפירות של האדם, 'תביא בית ה' אלקיך' – שיזכה לגדלם ולהביאם לעבודת השי"ת, שתהא להם נשמה קדושה וטהורה המושבת אותם להשי"ת, ויזכה לזה ע"י 'לא תבשל גדי בחלב אמו' – שיהא נזהר באכילת בשר בחלב בשום נדנד איסור, יזכה להביא הביכורים – הבנים עם הנשמות הקדושות להשי"ת.

הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינתי: (כג כ)

ראיתי ב"פרישה" סי' רס"ב אות א' שמביא בשם ה"עקידת יצחק" שער מ"ז בפרשת משפטים עה"פ

מחל השי"ת על החטא, הוחזרו ענני הכבוד, לפיכך עושים חג הסוכות בתשרי אחר יוהכ"פ לרגל חזרת העננים.

לפי"ז י"ל, שכאן בפרשת משפטים שהיא לפני מעשה העגל, עדיין לא היה החג לזכר החזרת ענני הכבוד, ולכן נקרא כאן החג רק 'חג האסיף' ולא חג הסוכות.

שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה': (כג יז)

בגמרא חגיגה: סומא באחת מעיניו פטור מן הראיה. אומר הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע: הענין הוא, האדם נברא בשתי עינים לראות באחת גדלות הבורא ובאחת שפלות עצמו. וכשאינו רואה רק באחת, היינו, שאינו רואה את שפלות עצמו, מוטב שלא יראה גם גדולתו יתברך.

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו: (כג יט)

מספרים על הרבי ר' יהונתן זצ"ל, שהיה נוהג ללמוד את שפת אשכנז כשישב בבית הכבוד. פעם אחת קרא בכתב עת מאמר מחכם מאומות העולם, והיה כתוב שם שהרוצה למהר צמיחת הפירות שבאילן, יבשל בשר בחלב, וישפוך אותם בימי החורף תחת העץ במשך שלושים יום, ואז ימהר העץ להוציא פרי בטרם בוא זמנו.

מיד הרהר הגאון רבי יהונתן ז"ל, לבאר בזה את סמיכות הפסוק: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו", דלכאורה אינו מובן הסמיכות בין מצות ביכורים לאיסור בישול בשר וחלב.

ולפי דברי החכם הנ"ל מיושב שפיר, דהיות שציותה התורה להביא ביכורים, סלקא דעתא אמינא שלצורך הקדמת קיום המצוה הותר להשתדל על ידי בישול בשר וחלב כהמצאת החכם, בכדי להביא ביכורים כבר בימות החורף, על כן הזהירה התורה ואמרה, אף שצויתך "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך", מכל מקום "לא תבשל גדי בחלב אמו" עבור זה, כי בשר בחלב אסורים בבישול ובהנאה אף לצורך מצוה.

הצטער מאד רבי יהונתן זצ"ל על שנכשל והרהר בדברי תורה בביהכ"ס, וישב על זה בתענית ארבעים יום, וכן גדר בעדו שמאז והלאה לא לקרות עוד בספרים חיצוניים בבית הכסא, אף שכתובים הם בשפת לע"ז.

הרחמנות, כי כן משפטם בהיותם בני קל חי, כי רחום הוא.

ובזה יבוא אל נכון הסמיכות: כשאתה תקנה מידת הרחמנות – גם אני ארחם עליך לשלוח מלאך בדרך אשר תלך.

ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת מחלה מקרבך: (כג כה)

שואל המבי"ט: שלכאורה צ"ב מדוע שינה לשונו שפתח ב'וברך' – בלשון נסתר, ומסיים 'והסרת מחלה' – בלשון המדבר על עצמו.

ומבאר ז"ל: ואמר 'והסרת' – ולא אמר 'והסיר' כמו שאמר 'וברך את לחמך' בל' נסתר, כי השגחת האל יתב' על ברואיו להצילם מרעתם היא יותר פרטית מהשגחתו עליהם להיטיב להם, כי הוא מיטיב לכל כדכתי' 'טוב ה' לכל'. אבל בענין ההצלה כשהם בצרה צריכים השגחה פרטית יותר בענין

החמלה, ולזה בברכה אמר 'וברך' לשון נסתר, ובענין ההצלה או הרפואה כשהם בחולי ומדווה אמר 'והסרת' – כלומר אני אסיר המחלה מקרבך, באופן שתדעו ותשכילו ממוצא הדבר והחולי, כי אני הוא המציל והמרפא לכל חי, בהשגחתי הפרטית עליכם.

בשם הרבי מקאצק זי"ע: "ועבדתם" לשון רבים, "לחמך" בלשון יחיד? אלא, עבודת השם אף של יחידים מצטרפת ומתחברת למעלה לעבודה של רבים. גם תפילות שאנשים מתפללים ביחידות מתחברות יחד ונעשות תפילת רבים, והיא פועלת לרבים. אך באוכל, אף אם רבים אוכלים ביחד על שולחן אחד – כל אחד אוכל לעצמו...

הרה"ק ה"תורת אמת" מלובלין זי"ע כתב לתרץ: כי עבודת ה' היא לכלל ישראל לכולם, על כן כתיב בלשון רבים, אמנם הברכה בלחם ומים נאמר בל' יחיד, כי אינו דומה מאכלו ומשקו של אדם זה לשל זולתו, לזאת בא הברכה בל' יחיד, שכל אחד יהיה לו הברכה והרפואה כפי הצרכותו.

והרה"ק ה"תולדות יעקב יוסף", זי"ע מביא בשם החסיד ר' יוסף יעב"ץ: דהא דכתיב 'ועבדתם' וגו' בלשון רבים – הוא משום דתפילה שהוא עבודת ה' צריך

הנה אנכי שולח מלאך וגו' כתב על זה: הוא מבואר כי במלאכי עליון אין בהם רע בשום פנים אבל המה השני כוחות הנמצאות לאדם תמיד אחד טוב והוא הכח השכלי ואחד רע והוא הכח החיוני אשר מצד חומרו כמ"ש הרב המורה ל"ב פ"ו והם נקראים בלשון חז"ל יצר טוב ויצר הרע, וכשהאדם מכין לעבוד יוצרו ויזכור את יום השבת ששקולה כנגד כל המצוות לקדשו ולכבדו הנה כבר התחיל לענות היצר הרע להרגילו אל רצון טוב, ומעתה כל אשר יאמר לעשות כמוהו יש לו כח עליו לעשותו ומוסיף עליו יום יום, ויצה"ר כאשר החל לנפול לפניו לא יוכל לקום אבל יענה אמן בעל כרחו ויסייעהו ואם בהיפך להיפך עיי"ש.

אומר הרבי מקאצק זי"ע: מהותו של המקום – ארץ ישראל – היא לפי מידת ההכנה אליו.

ברש"י: הכתוב מבשרן שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך.

ואין להבין שואל הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע: מהו הבשורה שעתידין לחטוא?

ותירץ, 'כי לא אעלה בקרבך' מתרגם התרגום: ארי לא אסלק שכינתי מבינך. וזאת היתה הבשורה, שאף שעתידין לחטוא, עכ"ז השכינה לא תסתלק מאתנו מחמת אהבתו ית' לישראל. הרי שיש לנו הבטחה שלא יתרחק מאתנו.

הרוקח מבאר הסמיכות של פסוקים אלו: דאי' בפסיקתא רבתי בפרשת עשר תעשר [פכ"ה] כשביקש לכתוב את התורה, לא היו מלאכים מניחים אותו, אמר להם הקב"ה מה אתם מקיימין את התורה, תינוק הנגמל מישראל מקיימה יותר מכם, יוצא מבית הספר אם היה אוכל בשר אינו אוכל חלב עד שירחץ ידיו מן הבשר, ואתם כשנשתלחתם אצל אברהם הביא לכם בשר וחלב ואכלתם, ויקח חמאה וחלב וכן הבקר. ומפני טעם זה נסמך 'לא תבשל גדי בחלב אמו' וגו' – 'הנה אנכי שולח מלאך' – כי זה אמר למלאכים.

בספר "מגלה צפונות" ביאר הסמיכות: עפי"מ שכתבו הראשונים ז"ל האב"ע והרמב"ן בטעם איסור 'לא תבשל גדי בחלב אמו' – משום שהוא אכזריות גדול לבשל הגדי בחלב אמו, כדי שיקנו ישראל מידת

לכתת רגליו לעיר אחרת כדי להשיג את התרופה שהרופא רשם לו, אדם זה הגיע לתרופתו בקלות. ויש חולים שהרופא והתרופות שהם זקוקים להם נמצאים בעיר אחרת רחוקה מאד, כגון במרחצאות, והוא נאלץ להיטלטל בדרכים ימים שלמים כדי לקבל את התרופה. במקרה דנן, רק אדם עשיר יכול להרשות לעצמו לבזבז כספים רבים לנסיעות לשם ביקור אצל רופאים או השגת התרופות. אולם מה יעשה העני ובאמתחתו אין הפרוטה מצויה, הרי הוא מתגלגל מחולי לחולי מאין תקוה להירפא אלא ע"י אבינו שבשמים.

באה התורה ומשיאה לנו עצה טובה: 'ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך' – כלומר, אם נעבוד את ה' – ה' יברך את לחמנו ואת מימינו, שכל התרופות הדרושות לנו, נמצא בלחם שאנו אוכלים ובמים שאנו שותים אף אלה שיש לחזר אחריהם במרחצאות השונים, ועי"כ הוא יסיר מחלה מקרבנו. והבן.

מן אד"ש אמר: אפשר שהוא כפי סדר שנות האדם ג"כ, 'ועבדתם את ה' אלקיכם' הוא ביותר בשנות הנעורים, כי אז הוא עיקר עבודת ה', וכאשר בימי הנעורים ועבדתם את ה' אלקיכם אזי בשנים שאח"כ 'וברך את לחמך ואת מימך', ואח"כ 'והסירותי מחלה מקרבך' בימי הזקנה, עבודת ה' שייך תמיד אבל עיקר התוקף בעבודת ה' הוא בימי הנעורים.

הרב אב"ד קוטנא זצ"ל אומר: 'וברך את לחמך' – הברכה במעיים, אוכל מעט ושבע, ולכן 'והסירותי מחלה מקרבך'. שכידוע לחכמי הרפואה, וכן כתב הרמב"ם בהלכות דעות, רוב המחלות נגרמות על ידי אכילה גסה.

במסכת כתובות מסופר שאחד בא לפני רבא ושאלו רבא מה הוא רגיל לאכול? השיבו תרנגולת פטומה ויין ישן וכו' עיי"ש. אמר ע"ז הרה"ק ה"באר מים חיים" זי"ע: זהו שאמר: וברך את לחמך – המיוחד שאתה רגיל לו, 'ואת מימך' – המשקה שאתה שותה.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שאל: וכי איזה ברכה היא זו, והרי איתא בתנא דבי אליהו [והובאו דבריו בתוס' בכתובות קד: ד"ה לא נהיית]: עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה ותפילה לתוך מעיו יתפלל שלא יכנסו ריבוי אכילה ושתיה לתוך גופו?

להיות ברבים, משא"כ אכילה ושתיה צריך להיות ביחידות ולכן כתוב 'וברך את לחמך ואת מימך' בלשון יחיד.

והרה"ק מקאלושיץ זי"ע אמר שראה בחומש עם תרגו"י שהביא פירוש זה על הפסוק, והוסיף אחד שם בכת"י: "שאנו לא כך קיבלנו מרבתינו אלא שגם אכילה בציבור הוא ענין גדול".

והרה"ק משינאווא זי"ע הוסיף על זה בכת"י: שמכיר הוא את הכת"י שכתב שגם אכילה צריך להיות בציבור, והוא כתב ידו של הרה"ק ר' צבי הירש מזידיטשוב זי"ע.

הרה"ק ה"אוהב ישראל" זי"ע, וכן הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע כתבו: יש לומר בזה על דרך דאיתא בש"ס: "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם שמתפללין וכו', ופריך אם כן תורתן האריך משתמרת ומלאכתן מתי נעשית, אלא מתוך שחסידים הם תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת". וגם איתא בגמרא: "חש בראשו יעסוק בתורה וכו' חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר ולכל בשרו מרפא".

וזה יש לומר שמרומז בפסוק 'ועבדתם את ה' אלקיכם', היינו בענין התפילה כמו חסידים הראשונים. ואם תאמר תורתן האריך משתמרת ומלאכתן מתי נעשית – לזה אמר 'וברך את לחמך ואת מימך', היינו לחם הוא רמז הפרנסה, ומים הוא רמז התורה. והיינו כתרופה שגמרא שממילא התורה משתמרת ומלאכתן מתברכת. ואם תמצא לומר לפעמים צריך ללמוד משום רפואה כנ"ל, לכן אמר "והסרתי מחלה מקרבך", ואינו צריך לעסוק רק בעבודה שזהו תפילה כנ"ל, והבן.

עוד כותב ה"אוהב ישראל" זי"ע: שהתורה נותנת הבטחה שהשי"ת יברך את מאכלי הצדיקים, שכל מי שיאכל ממאכלם יעזור לו השי"ת בכל משאלות לבבו, כגון רפואה למי שזקוק לרפואה, וכן שאר הצרכויות בני אדם להוושע בכולם. [=מכאן מקור לאכילת שיריים של צדיקים].

ב"ילקוט מנחם" מביא: שמעתי אומרים בשם רבנו מרימנוב זלה"ה, שהכתוב מבטיח לאמר, כשתברך קודם אכילתך ושתיתך, אז והסירותי מחלה מקרבך.

הרה"ק רבי אליעזר מדז'יקוב זי"ע מבאר: יש חולה שהוא מוצא את הרופא ואת התרופות בעירו ואינו זקוק

שנים משנותיו – לכן אמר: "את מספר ימיך אמלא", ויודע ה' ימי תמימים.

בספר "קול יהודה" [נדפס בפראג ת"א לרבי יהודה לייב דרשן] כותב: במסכת תענית [ב.] אמר רבי יוחנן ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן, מפתח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים. במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה.

זה רמוז כן בפסוקים 'והביאך אל האמורי וגו', ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך וגו', לא תהיה משכלה ועקרה בארצך, את מספר ימיך אמלא'. ר"ל כאשר תבוא לארץ האמורי, ולא תהיה תחת רשות מלאך רק תחת רשות הקב"ה, על ידו תרויח אלו המפתחות שלא נמסרו ביד שליח, "לחמך" – מפתח פרנסה. "מימך" – גשמים. "עקרה" – חיה. "ימיך אמלא" היינו תחיה.

מן אד"ש אמר: ארץ ישראל היא סגולה לבנים, גם אצל אאע"ה כתיב 'לך לך וגו' ואעשך לגוי גדול, ופירש רש"י ז"ל ושם אעשך וכו' כאן אי אתה זוכה לבנים, וכן פירש במ"ש 'מקץ עשר שנים לשבת אברם' וגו', שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שבא לארץ ישראל, זו הברכה כאן לא תהיה משכלה ועקרה בארצך, שארץ ישראל מסוגל ביותר להפקד בזש"ק.

ושלחתי את הצרעה לפניך: (כג כח)

כתוב בדעת זקנים מבעלי התוספות: כי בהתחלה הקב"ה אמר למשה הנה אנכי שולח מלאך לפניך, אמר לו משה איני מבקשך מלאך לילך עמנו אלא אתה בכבודך ואם אין שכינתך הולכת עמנו אין אנו זזין מכאן. החזיר לו הקב"ה אפילו מלאך איני שולח אלא "הצרעה" דכתיב 'וגם את הצרעה ישלח ה' אלקיך במ' וגו'.

ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע: (כד ז)

בעל הטורים: ג' במסורה. נעשה ונשמע, ונשמע קולו בבואו אל הקודש. ונשמע פתגם המלך. הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע מסביר את המסורה כך: תחילה דרושה אתערוותא דלתתא ואחר כך באה אתערוותא דלעילא. ומובא בתנא דבי אליהו אדם קורא ושונה – הקב"ה יושב ושונה כנגדו, היינו: כמו שאדם

ותירץ, שכאשר זה בא מכח התורה אינו מזיק ואינו מגשם. וזה מש"כ: 'והסירותי מחלה מקרבך': שכזאת אכילה הבאה מכח ברכה מרפאת את הנפש ואינה מגשמת.

'והסרתי מחלה מקרבך' – אומר ה"כתב סופר" זצ"ל: יש חולי-רע תחת השמש, שגם בהיות לאדם כסף וזהב וכל טוב לא ישמח בחלקו ותמיד הוא כואב על שאין לו יותר, וגם למה יש לחבירו יותר... ואמר הכתוב: "וברך את לחמך ואת מימך" – וגם "והסירותי מחלה מקרבך", אסיר ממך את המחלה של אי הסתפקות במה שיש לך, וקנאתך במה שיש לחבירך.

פירוש נפלא אמר הגה"צ מפאפא זצ"ל בשם הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע מה שאומרים בתפלת נשמת 'מלפנים ממצרים גאלתנו וכו' ומחליים רעים ונאמנים דליתנו', ומבאר קשר שני ענינים אלו, כמו שמצינו במצרים שאף שנגזר עליהם להיות שם ד' מאות שנה, עב"ז יצאו לאחר ר"י שנים שהוא זמן רב קודם שהגיע הזמן המיועד מפני שצעקו אל השי"ת ושמע ה' תפלתם, כמו כן על דרך זה 'מחליים רעים ורבים ונאמנים דליתנו', שהקב"ה מרפא חולי ישראל אף שעדיין לא הגיע זמן הרפואה אכ"ר.

הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע ביאר הכתוב בתהלים: 'הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו ויודוך סלה', 'הלמתים' – היינו אם ח"ו ימות אדם מישראל מחמת חוליו, 'תעשה פלא' – הכי לזה ייקרא שעשית אות ופלא, אלא 'אם רפאים יקומו' – כשתרפא אותם מחוליים ויקומו ממשכבם, זה יהיה פלא גדול, ועל כך 'יודוך סלה'!

לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא: (כג כו)

ב"ילקוט האורים" נאמר בשם "עדות ביהוסף": אפשר לבאר השייכות להדדי, על פי דאיתא במפרשים דמעשה ידיהם של צדיקים המה הבנים, לכן לא מתו לצדיקים בניהם בחייהם, כמו דאיתא גבי יעקב. וידוע דקובר את בניו בחייו נקרא "שכול". לכן נאמר: "לא תהיה משכלה" דלא תקברון בניכם בחייהם, אך פן תדאג שבעבור זה יתקצרון ימיך, כדי שאח"כ ימותו בניך, כמו שהיה אצל אאע"ה שקיצר לו הקב"ה חמש

מקבל עליו נעשה ונשמע, גם ונשמע קולו – יושב ולומד – כן הקב"ה יושב ושונה כנגדו – ונשמע פתגם המלך.

בשם הרבי מקאצק זי"ע: רבים בעולם החכמים, החוקרים והפילוסופים, כולם חושבים וחוקרים ומתעמקים בסוד ה', ומה הם מעלים בחכמתם? אינם מעלים אלא לפי מדרגת שכלם ולפי כח השגתם, שהם מצומצמים. אבל ישראל עם קדושים, יש להם כלים מיוחדים ובכוחם משיגים הם למעלה ממדרגת שכלם ויכולים להגיע למעלת מלאכי השרת – והכלים הם: מעשי המצוות. הוא שאמרו ישראל במעמד הר סיני "נעשה ונשמע" – בכוח העשייה שלנו יכולים אנו לשמוע.

הרה"ק מלעכוויטש זי"ע היה דורש: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" – היינו: שנעשה כל כך הרבה, עד שעל ידי זה נזכה לשמיעה.

ה"חידושי הרי"ם" זי"ע דקדק: שהיה צריך לכתוב "אעשה ואשמע", דהא כל אחד ואחד היה אומר כן? ואמר שמחמת עריבות ומתיקות התורה שהיתה חביבה אצלם, היה כל אחד ואחד מקבל על עצמו שיהיה ערב גם על חבירו, והבן.

הרה"ק ה"ישמח משה" זי"ע מסביר: אוהב גדול המשתוקק מאד לעשות טובה לאוהבו נגמרה המעשה אצלו במחשבה, אף שלא קיימה עדיין בפועל, כי בוודאי יקיימנה. וזהו "נעשה ונשמע", שנגמרה העשייה קודם השמיעה, כי ברור שיציית אחר כך לציווי. וזהו הנאמר במסכת שבת: "כתפוח בעצי היער למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך: מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע". – פירוש פריו קודם לעליו, שנגמר הפרי קודם...

בספר "יד ישראל" מביא: שמעתי ממ"ו הגאון מהר"ם שיק זצ"ל – טעם עמ"ש 'נעשה ונשמע', דבאמת איך לא יראו שיצוום דבר שאי אפשר לעשות, אבל הם ידעו שה' לא יצוה להם שום דבר רע, ואדרבה רצונו להטיב להם וא"כ בודאי לא יכתוב דברים שאדם לא יוכל לקיימם, וחשבו שאף אם יהיה אי אפשר לקיים בפועל עב"פ מצרף הקב"ה מחשבה טובה למעשה.

הרה"ק המוהר"י מבעלזא זי"ע ביאר: מדוע רק כאן אמרו 'נעשה ונשמע' ולעיל בפרשת יתרו אמרו 'כל אשר דבר ה' נעשה בלי 'נשמע'. רק כאן כתיב תחילה שעסקו בתורה 'ויקח את ספר הברית ויקרא באזני העם' – וברש"י: 'ספר הברית' – מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו במרה. וכיון שעסקו בתורה נתקדשו ונתעלו על ידה לומר 'נעשה ונשמע' – לשון שמלאכי השרת משתמשין בו.

ה"פרדס יוסף" מדקדק: הנה כאן לא נאמר "יחדיו", ובפרשת יתרו נאמר: ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה, ולא כתוב "ונשמע"? אפשר להסביר, כי הרי אי אפשר לכל אחד מישראל לקיים את התרי"ג מצוות, כי יש הרבה מצוות השייכות רק לכהן, וכדומה, אבל אפשר לקיימן בשתי דרכים: א. שכל ישראל ערבים זה לזה, וכשיש אחדות הרי כאילו כל אחד קיים כל המצוות, גם של חבירו. ב. על ידי לימוד התורה. כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וכו'. ב"נשמע" היינו בלימוד התורה.

ולכן בפרשת יתרו שלא נכתב שם "ונשמע" כתוב "יחדיו", כי יחדיו יוכלו לקיים כל התורה. וכאן בפרשתנו כתוב "ונשמע", היינו: לימוד התורה, לא כתוב יחדיו, שעל ידי לימוד התורה ממילא כל אחד יכול לקיים כל התורה.

במסכת שבת [פח.]: ההוא צדוקי דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתה ידידיה תותי כרעא, וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא, א"ל עמא פזיזא דקדמיתו פומיכו לאודניכו וכו', ברישא איבעי לכו למישמיי, אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו יעו"ש.

אמר הרב עזריאל הילדסהיימר זצ"ל ששמע בשם הגאון מהו'

הירץ שיער אב"ד דק"ק מיינץ זצ"ל דבר נכון. דהנה המפרשים הקשו, כיון דאע"ה קיים כל התורה כולה – למה לא מל עצמו עד שצוהו השי"ת? ותירצו שני תירוצים, א. שאסור לחבול בעצמו אם לא על ידי ציווי השם. ב. גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. דבשלמא שאר מצוות יכול לקיימן קודם ולשנותן אחר הצווי, מה שאין כן מצוה זו שאי אפשר לעשותה רק פעם אחת.

הם לא היו במדרגה גדולה כל כך, דאע"פ ד'ויחזו את האלקים' – ר"ל שהיו מקבלים פני השכינה אעפ"כ היו צריכים לאכילה ושתיה.

מסופר שהרבי ר' זושא זי"ע נכנס פעם לאכסניא שהתקיימה שם ברית מילה, והיה הרך הנימול בסכנה, כי לא יכלו לעצור את הדם, אמר הרבי ר' זושא זי"ע שיערכו תיכף סעודה ונעצר הדם. שאלו אותו הנוכחים מאין לקח זאת, נענה ואמר: הנה כתיב 'ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו', פירוש אם רואים את האלקים – היינו מידת הדין, כלומר ששורים דינים, העצה לזה היא 'ויאכלו וישתו', שיעשו סעודה ועי"ז יהיו נמתקים כל הדינים.

וע"ד זה פירש את מאמר הכתוב: 'סעדני ואושעה', שבעת שאדם זקוק לישועה, העצה היא 'סעדני' – שיערוך סעודה, ועי"ז 'אושעה' – תבוא אליו הישועה.

אומר ה"פרדס יוסף" בדרך צחות: הנה יש אנשים שאין מקפידים וכשיבואו למקום אחר למעייני הישועה או מעונות הקיץ, כשיש שלט 'כשר' אוכלים שמה, אבל באמת ראוי לחקור על זה, וזה 'ויחזו את האלקים' – שמקודם צריך לראות אם יש שם אלוקות ויר"ש באותו מקום, ואז 'ויאכלו וישתו'...

ברש"י: 'אצילי' - מלשון גדולים.

ביאר הרה"ק רא"י מ"תולדות אהרן" זי"ע: ואיך הגיעו לידי מידה זו שיהיו נקראים 'אצילים' – גדולים, לזה אמר 'ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו' – שלא רק בשעת תורה ותפילה ראו את האלקים, אלא אפילו בשעת אכילה ושתיה ראו את האלקים, והיינו שבכל עיניהם ראו עבודת אלקים, ועי"ז נתעלו להיות 'אצילי'.

ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם וגו': (כד יב)

לכאורה קשה שואל הרבי מקאצק זי"ע, אם משה יעלה על ההר הרי יהיה שם, למה איפוא ההדגשה "והיה שם"?

אולם מכאן ראיה שאפילו המתאמץ ומטפס ועולה על הפסגה, יכול אמנם להגיע אליה, אולם לא להיות שם. הוא עומד אמנם על ההר, אבל ראשו נתון במקום אחר. העיקר אינה העלייה אלא להיות שם, בפועל ממש, ורק שם. ולא להיות למעלה ולמטה בבת אחת.

והנה הך צדוקי ראה שרוא חבל בעצמו, על כרחך סובר דאין איסור לחבול בעצמו, וע"כ צריך לומר כטעם השני כדי שיהיה מצווה ועושה, ואם כן קשה למה הקדמתם נעשה [שהוא אינו מצווה ועושה] לנשמע שהוא מצווה ועושה ודפח"ח.

ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא שבעים איש מזקני ישראל ויראו וגו': (כד ט)
ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו: (כד יא)

אומר הגר"א: הנה על הפסוק ביהושע (יד טו): "האדם הגדול בענקים" – מובא בסוף מסכת סופרים: "זה אברהם אבינו שאכילתו ושתיתו היו כנגד שבעים וארבעה אנשים". – והמספר הזה נראה כמוגזם, ומנין דוקא המספר הזה?

ונראה לומר, שכוונת חז"ל לפסוק כאן, היינו: כשם שהיו שבעים וארבעה אנשים אלה חוזים מראות אלקים גם בשעת אכילתם ושתיתם, כך גם אברהם אבינו ודו"ק.

כתב הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע: עוד יש לומר בזה על דרך הלצה, כי אצילי בני ישראל הם נערי בני ישראל המפורשים בפרשה, והוא רמז לאותן הסמוכים על שולחן אביהם כמה שנים אחר החתונה, ואין להם שום דאגה וטרדת פרנסה, הם יכולים להשיג ולבא למדרגה גדולה באותן השנים, כי לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן.

"ואל אצילי בני ישראל" – הם הסמוכים על שולחן אביהם ומתנהגים באמת וביושר. "לא שלח ידו" – שתהיה להם הסתרת ההשגה. רק "ויחזו את האלקים", היינו שבאו למדרגה גדולה שהיו רואים אלקים לנגד עיניהם תמיד. ועל ידי מה זכו לזה, משום "ויאכלו וישתו", היינו כנ"ל, שלא היה להם שום דאגת וטרדת הפרנסה, כי היה מוכן להם תמיד אכילה ושתיה, וקל להבין.

שואל הרה"ק רבי יעקב דוד מאמשינוב זי"ע: איך אפשר לומר על הסנהדרין שיחזו השכינה ויאכלו וישתו?

ואמר הפירוש: שלא היו במדרגת משרע"ה, שהיה מ' יום ומ' לילה בשמים ולחם לא אכל ומים לא שתה, אבל

ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה: (כד יח)
 במסכת מנחות איתא שהיה משה בהר ארבעים יום
 וארבעים לילה, כנגד ארבעים יום של יצירת הולד.
 ביאור נוסף כתב הרוקח בפרשת צו: שמשרע"ה למד
 בהר את עשרת הדברות, וכל דיבור למד ארבעה ימים,
 שביום הראשון למד דיבור אחד, וחזר על דיבור זה שלש
 פעמים, בכל יום פעם אחת, וכך שמע יום וחזר שלשה
 ימים על כל דיבור מעשרת הדברות, ועל כן היה משה
 בהר ארבעים יום.

ויש לציין לדבר נפלא שכתב הרוקח כאן ובפירושו על
 הסידור: שברכות התורה לפניך ולאחריה ביחד, יש
 בהם ארבעים תיבות, כנגד ארבעים יום שהיה משה
 ברקיע וקיבל את התורה.

ב"שפתי כהן" כתב וז"ל: ויהי משה בהר וגו', סתם יום
 לילו עמו, אם כן יאמר ארבעים יום – וארבעים לילה
 למה, אלא התורה היא תורה שבכתב ותורה שבעל פה,
 עשה ולא תעשה, טהור וטמא, מותר ואסור, כשר
 ופסול, כל אחד יש לו תחום וגבול. תורה שבכתב ומצות
 עשה וטהור ומותר וכשר היה לומד ביום. ותורה שבעל
 פה ולא תעשה וטמא ואסור ופסול היה לומד בלילה.

ה"באר היטב" בסימן רל"ח סק"ב הביא בשם האריז"ל:
 שאין קורין תנ"ך בלילה, ומקור הדברים הוא
 ממשרע"ה, כדאי' בילקוט שמעוני: מנין היה משה יודע
 אימתי יום ואימתי לילה, אלא בשעה שהיה הקב"ה
 מלמדו מקרא, היה יודע שהוא יום, ובשעה שהיה
 מלמדו משנה, היה יודע שהוא לילה.

**ויקח משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על
 המזבח: (כד ו)**

ויקח משה את הדם ויזרק על העם וגו': (כד ח)
 ברש"י: שני אגנות, אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם
 שלמים, להזות אותם על העם.
 העיר הגאון יעב"ץ זצ"ל בספרו "אם לבינה" בזה"ל:
 לפי לשון רש"י נראה לכאורה שזרק הדם על העם
 ממש, ויהא זה נס מן הנסים הגדולים והעצומים
 שיספיק דם אגנות לרוק על כל העם הרב.
 ואמנם מטעם הערה זו נראה שפירש האבן עזרא:
 זרקו על העם, והם הזקנים, כי הם כנגד כל ישראל.
 יעו"ש.

**ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר
 האלקים: (כד יג)**

שואל ה"אזנים לתורה": מכיון שבין כך לא עלה יהושע
 להיכן שעלה משה, לשם מה לקחו עמו עד לתחומי
 ההר?

אלא מתיירא היה משה שמא ישרפוהו מלאכי מרום,
 וכדי שלא תתבטל בגללו קבלת הלוחות לקח עמו את
 יהושע, שימלא את מקומו. הוא, העניו מכל האדם,
 בטוח היה שאף אם הוא ינוצח בידי המלאכים, הרי
 יהושע הטוב ממנו, יתגבר גם עליהם...

**ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם
 והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם:
 (כד יד)**

בגמרא למדו מכאן שהמוציא מחבירו עליו הראיה.
 ותמוה, למה נאמר דבר זה דווקא בעת עלייתו למרום?
 אומר הגאון ה"שואל ומשיב" זצ"ל: שאפשר לומר עפ"י
 מה דאי' במסכת ראש השנה [כא]: שמשה היה דן בלי
 עדים והתראה, כמו המשיח לעת"ל, אבל כשעלה
 למרום אמר לזקנים "מי בעל דברים יגש אליהם", יגיש
 ראיה, דהיינו שצריכים להביא עדים.

אמר הרה"ק רבי אלעזר מנחם מנדל מלעלוב זי"ע: את
 היהודים הזקנים ביקש משרע"ה 'שבו' – התעכבו עוד
 מעט בעולם הזה, למען יראום הצעירים והילדים,
 והייתם אתם – והטובה הרוחנית שעוד ראיתם
 בעולמכם, להם לזכרון.

**ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל
 ישראל: (כד יז)**

אומר הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: הנה האדם בעבודתו
 להשי"ת בתורה ובמצוות מביא תענוג גדול למעלה.
 וכשהאדם רוצה לדעת אם השי"ת יש לו תענוג
 מעבודתו, הבחינה היא: אם אדם רואה שלבו בוער
 כאש ומתלהב תמיד לעבוד אותו ויש לו חשק ורצון
 בעבודת הבורא, אז בוודאי מוכח שהשי"ת יש לו תענוג
 מעבודתו. ולכך מסייעין לו מן השמים, ושולחין לו
 מחשבות קדושות לתוך לבו.

לזה אמר "ומראה כבוד ה'" – שהסימן שבשירצה אדם
 לידיע אם רואה כבוד ה' והקב"ה נהנה ממנו – אם
 "כאש אוכלת" אם לבו בוער כאש.

השיגו את הדבר, במיוחד לאחר המלחמה, כשעלו ובאו שרידי חרב, לאחר שש שנות חורבן של גלות ותלאות, בהן לא טעמו טעם של שבת, לא התענגו בעונג יום טוב, היו חסרים ועניים בתורה, בקושי היה שגור על לשונם נוסח התפילה, לא היו להם השגות של חסידות, קדושה ופרישות ושאר ענינים נעלים בעבודת השם.

ולכן רבים מאותם פליטים שבאו לאחר המלחמה ונתוודע להם שברם הגדול, שאיבדו ממש את הכל, מושגים גבוהים ורמים אלו, כלל לא היו בתודעתם. היו מהם שהרגישו שבכלל מגיע להם "תודה ויישר כח" על ששומרים המה שבת כהלכתה והסתפקו בזה. אך הרבי ה"בית ישראל" בכוחו הגדול העלה אותם תיכף ומיד לדרך נעלית של עבודה שגיבה וגבוהה ביותר, עם מושגים ודרגות עילאיות.

היו רבים שלא הבינו תחילה את דרכו הק', בסוברם כי יש לנהוג וללכת עם יהודים מוכים ושבורים אלו באופן אחר לגמרי; ורק לאחר תקופה, השיגו כולם את גודל כוחם ונחיצותם של מהלכיו, בהבינם, כי אם לא היה הרבי מעמיד מיד את יסודות ההנהגה התובענית והתקיפה של דרישה וכמיהה לבקש את ה'. הרי שלאחר מכן, הדבר היה קשה שבעתיים, יתכן שמאוחר יותר לא היו יכולים לחדש בכלל דרך הנהגה זו, ושוב לא יכולים היו לדרוש הנהגה עילאית. לא ניתן כלל לתאר ולהעלות על הדעת, איך היו נראים דורו והדורות הבאים, ללא הנהגתו.

"לאחר המלחמה האיומה חידשה היהדות הנאמנה בכללותה כנשר נעוריה, שוקמו מחדש חצרות קודש, כל קהילה וכל עדה כמנהגיה, כל שבט וכל חוג כאורחותיהם, כפי אשר היה בבית אבותיהם. אך למרות שינוי המנהגים והבדלי הדעות וההשקפות, פעל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע בכל כוחו, להבהיר את הכורח להתאחד יחדיו שבטי ישראל בענינים היסודיים של שמירת התורה והמצוות. הנהגות של קדושה וטהרה. חינוך דורות לחסידות ולפרישות, ושבה לא יהיה הבדל בין הקהילות והעדות. ביד אמן רחימאית, השקיע מאמצים מרובים כדי שניתן יהיה לקיים אורחות חיים מאוחדים לכלל בני היהדות החרדית בכל קצווי תבל"

ובפירוש האברבנאל הביא דבריו והוסיף פירוש אחר מדיליה ז"ל: ואני אחשוב שזרק חצי הדם על מזבח השם, וחצי על המצבות שהיו כנגד שבטי ישראל, וע"ז אמר שזרק אותו על העם, מפני שהיו המצבות מורות על העם.

רבתינו בעלי התוס' עמ"ס כריתות [ט.] שלא היה בדרך נס, אלא ישחטו עולות הרבה ושלמים הרבה, שהספיק דמם על כל אחד מישראל.

שבת מברכין – אדר

כותב הרה"ק ה"מאור עינים" ז"ע: שלכאורה הרי זמן הנס היה בי"ד ובט"ו בו ומדוע צריך להרבות בשמחה כבר מתחילת החודש.

ומבאר עפ"י"מ דאי' שמות החדשים עלו עמהם מבבל, ויש טעם לכל חודש מדוע נקרא דוקא באותו השם, וטעם החודש אדר נקרא כך מפני שבחודש זה נרמז א' דר, ר"ל א' שהוא אלופו של עולם וכו', דר עם התחתונים שמשרה שכינתו עם התחתונים. ומהאי טעמא כל החודש זמן שמחה הא מהתקרבות הקב"ה אל ברואיו ומהשראת השכינה בו.

הרה"ק ה"אהבת ישראל" מויד'ניץ זי"ע אמר בשם הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין: משנכנס אדר מרבין בשמחה ומשנכנס אב ממעטין בשמחה. משנכנס אדר מרבין את הקדושה ע"י השמחה. ומשנכנס אב ממעטין את הסט"א על ידי השמחה.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע אמר: משנכנס אדר מרבין בשמחה – ב"שפת אמת ליקוטים" דקדק משהגיע הוה ליה למימר, וחשבתי מכבר – משנכנס היינו מעת שמברכין.

ב' אדר יו"ד של הרבי ה"בית ישראל" מגור זי"ע:

מדברי כ"ק הגאב"ד מאקאווא שליט"א:

"הרבי סלל לאחר שנות המלחמה דרך עילאית, דרך התעלות של בני עליה מורמים מעם. היו רבים שלא

נראה היה כי הוא מכניע עצמו לכולם, ועל ידי זה היה לו הכח להשפיע על כלל ישראל ולרומם את השגות הדור כולו. שכן, רבינו ביקש למסור ולהנחיל את החרדה לקדושה ולטהרה לכל מי שיש לו שייכות לתורה ולחסידידות. וכך סיבב למסור את השקפתו זו לכל אחד בדרכו".

...זכורני, בהלויה הגדולה של רבינו, כשהביאו את מיטתו לבית המדרש, התחיל הרה"ח ר' מתיתיהו מינץ ז"ל לזעוק בבכי, באופן שהיה לחרדת אלוקים: "הרי הוא היה לכל אחד 'אם-רחמנית', שהיה מקנח לכל אחד ממה שנתלכלך בחטא..." הרבי היה צדיק בבחינת 'אם רחמנית', וכך היה כוחו גדול להשפיע על כל אחד גם את דרישותיו שדרש להתעלות במדרגות רמות".

אברך בן עליה נכנס פעם לרבי ה"בית ישראל" זי"ע, וביקש עצה להגיע למידת האמת. אמר לו הרבי: שבקוצק אמרו על הפסוק [תהלים פה יב] 'אמת מארץ תצמח', שכאשר קוברים את השקר צומחת האמת.

המשיך האברך לשאול: "וכיצד קוברים את השקר?" אמר לו הרבי: "אז דו וועסט לערנען גמרא בהתמדה, און נאך יעדער בלאט גמרא וועסטו חזר'ן אין איבער טראכטען די מסקנת הגמ' ביושר, וועסט דו מיט יעדער בלאט גמרא באגראבען נאך א שטיקעל שקר, [אם תלמד גמרא בהתמדה, ולאחר כל דף גמרא תחזור עליו ותחשוב מסקנת הסוגיא ביושר, תקבור עם כל דף גמרא עוד קצת שקר].

זכותו יגן עלינו

אמרות טהורות שנאמרו ע"י צדיקים זי"ע בענינים שונים:

פעם ביקש רבי אברהם ויינר זצ"ל מה"חזון איש" זצ"ל שיעודד אותו ויחזקו בלימוד התורה בהתמדה. פתח החזון איש וסיפר לו העובדא עם הב"ח:

הב"ח הבטיח לחתנו הט"ז [יו"ד כ"ו שבט] ב"תנאים" ליתן לו תבשיל בשר בכל יום. ואולם במשך השנים

מספר הרב שליט"א: "זכורני שבשנת תשכ"ה, כשביקר כ"ק אדמו"ר ה"דברי יואל" מסאטמר זי"ע בארה"ק, ביום ראשון ביקשתי להיכנס למעונו של הרבי מסאטמר. עמדתי והמתנתי זמן רב על יד חדרו של הרבי, ואז ראיתי יוצאים מחדרו משלחת נכבדה מטעם הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: הרה"ח ר' אלעזר ביין ז"ל, הרה"ח ר' זליג שטיצברג ז"ל, הרה"ח ר' רפאל יעקב כהנא שפירא ז"ל, והרה"ח ר' בערל וואלער ז"ל – שהיה השליח בין שני קדושי עליון זי"ע בכמה עינים. לא העזתי אז לשואלם על פשר הדבר. הדבר היה מאד תמוה בעיני: מה עושים חשובי חסידי גור זמן כה רב אצל הרבי מסאטמר לאחר כמה שנים שאלתי את הרה"ח ר' אלעזר ביין ז"ל שהיה בסוד הענין, על מה נכנסו אז משלחת של חסידי גור לרבי מסאטמר? והשיבני, שלא היתה זו הפעם הראשונה שהם ביקרו את הרבי מסאטמר בשליחות הרבי ה"בית ישראל" אלא היו עוד פעמים שהרבי ה"בית ישראל" שלח לבקרו, והדבר היה עוד בחיי אביו הקדוש, ראש גולת אריאל, מרנא ה"אמרי אמת" זי"ע, כאשר ביקר הרבי מסאטמר בארץ לאחר שניצל מהמלחמה, ומטרת השליחות היתה, כדי להראות לרבי כיצד נראים חסידים עובדי ה', שלא תעלה המחשבה, שגור משתקפת בעסקנים שהולוכו דברים מהכא להתם, אלא בדמותם של חסידים ועובדי ה', אשר עבודת הבורא ביראה ובתמים היתה כל שאיפת חייהם.

ולא רק ע"י שליחים היו הדברים, אלא בדרך כלל, כשכ"ק האדמו"ר מסאטמר ביקר בארץ ישראל, היה עולה ובא למעון קדשו של רבינו, וגם רבינו היה חוזר ומבקרו באכסנייתו, היכן ששהה. באחת הפעמים לאחר שהרבי ה"בית ישראל" ביקרו, התבטא הרבי מסאטמר בפני ר' אלעזר ביין ז"ל ואמר: "שלא האמין כי בדור זה שייכת עדיין הנהגה כזו, אף שבכל דור יש יחידים, אבל לא האמין ששייך להנהיג הנהגה זו כנחלת הכלל. עד כדי כך היו הדברים במחיצתו, שמי שאינו מתעלה למדרגות אלו, ירגיש שחסר לו חלק באידישקייט שלו, מי שאינו שומע בקולו, יידע שלא רק שאינו 'בעל מדריגה', אלא אפילו כאברך מן השורה לא ייחשב".

"רבינו במהלכו, שליסודות קדושים אלו צריכים לאחדות ישראל, היה מבקר אצל הרבה מגדולי ישראל.

סלונים בטבריה, היה מסתובב בבתי הכנסת בטבריה מידי שנה בשבת פרשת משפטים, כדי להתרים את המתפללים ל"אור תורה", כדי שיהיה כסף לתת לאברכים הלומדים שם, והיה אומר: כתוב בפרשת משפטים 'אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו' – הכוונה כמו שרואים כעת בחוץ ברחובות טבריה אנשים רבים שבאו לחמי טבריה והם נשענים על מקל ומצפים לרפואתם, האמת היא 'ונקה המכה' – אם ברצונם להתנקות ממצבם ומהמכה ממנה הם סובלים, אינם זקוקים לכלום, 'רק שבתו יתן ורפא ירפא' – שיתנו כסף לישיבה של האברכים וזה כבר יביא להם את הרפואה.

והיה מוסיף ר' מרדכי יחיאל: הגמ' בב"ק מביאה מחלוקת סומכוס וחכמים אם המוציא מחבירו עליו הראיה כדעת חכמים, או חולקין כדעת סומכוס, והגמ' מסבירה את טעם דברי חכמים סברא הוא דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא, ומה סומכוס יענה על דברי רבנן? רק כידוע סומכוס קבור ליד רבי מאיר וממילא אצל סומכוס כאשר הוה כאיב ליה כאיבא לא היו הולכים לבי אסיא, אלא היו נותנים מיד צדקה ל"אור תורה" לע"נ רבי מאיר בעל הנס והצדקה היתה מרפאת, וא"כ אומר סומכוס: אם כואב לך חולקין – תחלק מכספך ואין צורך בבי אסיא.

הרה"ח ר' אהרן ריזל ז"ל מחסידי סלונים היה מתאר לעיתים תכופות בהתרגשות עצומה את המעשה שארע בעת שהיה הרה"ק ה"בית אברהם" ז"ע בטבריה:

בשעת סעודה שלישית נכנס יהודי שהיו מרננים אחריו שנתן בכוס עינו ושותה לשכרה, ועוד כל מיני שמועות כיו"ב. נכנס האיש בכוונה תחילה בשעה מאוחרת לאחר שנעשה חשוך מעט, כדי שלא ירגישו בו, אך תוכניתו לא צלחה ביזו. עינו החדה של הרבי הבחינה בו באפולוליות בית המדרש והוא פנה אליו באמרו "וואשט זיך" [כפל משמעויות, גם טול ידיך, וגם רחץ עצמך וחזור בתשובה]. נבון האיש והצביע לעבר

נתרושש הב"ח וסיפק לו "ריאות" במקום בשר. למרבה הפלא, הזמין הט"ז את חותנו לדין תורה, ואמנם בית הדין פסק כי גם הריאות נחשב לבשר.

כששאלו את הט"ז מה ראה על ככה להזמין את חותנו על דבר שכזה לד"ת? השיב: ביום בו אכלתי לראשונה את תבשיל הריאה, הופרע לימודי בעיון לדקה קלה, מיד התעורר בשמים קטרוג גדול על משפחת הב"ח, לפיכך הזמנתי אותו לד"ת, כדי שבי"ד יפסוק שריאות אף הן בשר, ונמצא כי אין מקום לקטרוג.

הפטיר החזון איש ואמר: "הרי לנו עד כמה מחשיבים דקה אחת של לימוד **בעיון**"...

במהלך מלחמת העולם הראשונה נמלטו אלפי בני ישראל מהעירות הקרובות אל קו החזית לתוככי עומק רוסיה. גם רבי חיים זצ"ל רבה של בריסק עזב את העיר אל העיר מינסק. אחד מזקני גדולי הדור הוא נסע עם כל בני ישיבתו לעבר העיר מינסק, במהלך הנסיעה הגיע יום ועש"ק, ונתאחרה השעה ונהיה סמוך לשקיעת החמה ונתברר כי לא יספיקו להגיע עם הרכבת עד למינסק קודם השקיעה. בראותם כי כך ירדו תחנה אחת קודם למינסק, ושבתו כל השבת בשדה הסמוכה לתחנת הרכבת.

ביום ראשון המשיכו לדרכם ונסעו למינסק, כשהגיעו למינסק פנה אותו גדול אל בית הכנסת הגדול בעיר, ובאותה שעה היה שם הגר"ח זצ"ל. כשראה הגר"ח את פני הגדול ירד לקראתו וקיבל את פניו, ואמר לו "שאתם צדיק גמור אין בזה ספק, שכוונתכם כולה לשם שמים גם בזה אין ספק, אבל תאמרו לי, חז"ל דרשו בגמרא את הכתוב לגבי רוצח 'באבן או באגרופ' – מה אבן יש בו כדי להמית אף אגרופ יש בו כדי להמית, ובשדה ששבתתם האם היה שם גוי עם אגרופ? השיב לו הגדול: אכן. אם כך א"ל הגר"ח: איך היה מותר לירד בשדה לשבות שם?!

הרה"ח ר' מרדכי יחיאל לוריא ז"ל מחשובי חסידי

החלון, משם נשקפו השמים המשחירים, "כבר מאוחר קצת", אמר.

זעקתו של הרבי פילחה את ביהמ"ד ואת הלבבות כולם, בניגון מתמשך ואיטי "ס'איז נישט שפעט, ס'איז נישט שפעט" [עוד לא מאוחר!!].

עשרות שנים היה ר' אהרן ריזל מספר את הסיפור, כשהוא מוסיף: הקריאה הזאת "ס'איז נישט שפעט" מהדהדת באוזני בבת קול היוצאת מהר חורב מאז ועד היום. עוד לא מאוחר, אפשר עוד לתקן!

מסופר על אחד מתושבי ירושלים עיה"ק שנטפל עליו גוי אחד והיה רודפו כסדר, אף הגדיל לעשות ואיים עליו שבהזדמנות הקרובה יטול את נפשו. בצר לו נכנס אל המהרי"ל דיסקין זצ"ל וסיפר לו את צרתו. יעץ לו המהרי"ל שיראה ללמוד כסדר מסכת מדות, שבו מבוארים מידות הבית וצורתה, ואכן זכה לישועה.

כעבור מספר שנים, בשנת תרצ"ב, ביקר הרה"ק ה"דברי יואל" זי"ע בירושלים עיה"ק, וסיפרו לו כל המעשה הנ"ל וביקשו ממנו למצוא מקור לסגולה זו, נענה הרב ואמר: "הלא זהו גמרא מפורשת", והראה להם את הגמרא בזבחים [נד.]: דרש רבא, מאי דכתיב [ש"א י טיח] וילך דוד ושמאל וישב

בנויות ברמה', וכי מה ענין ניות אצל רמה, אלא שהיו ישובין ברמה ועוסקין בנויו של עולם, ופסוק זה מיירי כאשר ברח דוד מפני שאול המלך, וישב אצל שמאל הנביא ועסקו בהלכות ביהמ"ק, מכאן שאם נרדף האדם יש לו ללמוד הלכות הבית, והוא סגולה להינצל מרודפיו.

בבית הננסת הגר"א ב"שערי חסד" בירושלים ת"ו, היה מנהג ליתן לילדים לקרוא את ההפטרה, בשבת אחת הכין אחד הילדים את ההפטרה היטב, לאחר שביקש מתחילה מהגבאי שיוכל לקרוא באותו השבת, ואולם כאשר בא לקוראה, מנע זאת מאתו הבעל קורא הקבוע, בטענה שהוא עצמו טרח הרבה להכין את ההפטרה, והיה צריך להודיע לו מראש שהילד עומד לקרוא...

הנער שעמל רבות כדי ללמוד את ההפטרה ישב על מקומו ובכה... ראה זאת אחד מהמתפללים, וניגש אל הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל שהיה נוכח בתפילה, ושאל לחוות דעתו: אכן הקורא הקבוע צודק, וזכותו לקרוא את ההפטרה, אך האם לא היה מן הראוי שהקורא ינהג "מיט די פיפטע שו"ע"? [עפ"י החלק החמישי של השו"ע]? שלא יקרה כלום אם יוותר בשביל הילד?

נענה רבי שלמה זלמן ואמר: לדעתי הדבר אינו כתוב בשו"ע החמישי, "גראדע שטייט דאס אין די ערשטע חלק פון שו"ע [זה כבר נכתב בחלק הראשון של שו"ע], דאיתא שם שקטן שפוגעים בו ומצערים אותו אינו יכול למחול"...

סיפר הגאון רבי שלמה בן שמעון שליט"א:

פעם בעת שישב ולמד מפי הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל ר"י "פורת יוסף", בא לפניו חכם אחד, וביקשו לכתוב כתב המלצה חיוני עבור ת"ח פלוני, בתוך דבריו ציין, כי הלה בקי בכל ששת הסדרים של מסכתות הש"ס. נתן רבי עזרא את ההמלצה המבוקשת, והחכם הודה והלך לדרכו.

לאחר לכתו אמר רבי עזרא:

בוא וראה מה כתב הריב"ש [סי' שעה] על רבו, הר"ן זצ"ל מרבותינו הראשונים: "לולי ה' צבקות השאיר לנו שריד, דבר [מנהיג] אחד לדור, הוא מורינו הרב הגדול רבינו ניסים. ניסים רבינו היה כאחד מהם [מרבותינו הראשונים ז"ל] לדעת טוב חכמה ודעת, בקי בשלושה סדרים, ודמו ליה כמאן דמנחיה בכיסתא [דומים עליו כמונחים בכיסו]. ודעתו רחבה מני ים, ושכלו זך וישר, אין ערוך אליו בכל חכמי ישראל!"

מבין מר? הריב"ש סיפר בשבחו של הר"ן, שהוא בקי בג' סדרים – והיום כולם בקיאים בשישה סדרים...

המשיך ואמר: "בספר 'צמח דוד' מובא הספד על ה"בית יוסף" זצ"ל – ובו הוא מעיד, שמרן סיים את הש"ס פעם וחצי, וכיום, כולם בקיאים בש"ס, ומספרים עליהם שסיימוהו פעמים אין ספור..."

"יש לפחוד כשמכתירים מישהו בתואר בקי בש"ס" –
סיים רבי עזרא את דבריו...

על מאמר חז"ל [ברכות סא:] שמנוח אבי שמשון עם הארץ היה, כתב רבינו האר"י הק' זי"ע [בשער המצוות פרשת עקב] שכינוהו כך הואיל ואכילתו היתה בכוונה פלונית שנתבארה שם, ולא בכוונה מרוממת יותר. וכתב החיד"א זצ"ל בספרו "צוארי שלל" [נשוא ד] שבדורו, "כוונת האכילה שביאר הרב שם, אשר בעבורה אמר שמנוח עם הארץ היה, אין אחד מריבוא מכוונה! ונמצא, שאין אנו אפילו בגדר עמי הארץ, אוי לאותה בושה"...

סיפורי השבוע

פעם אמר הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע בדברות קדשו בטיש: "אין יום טוב וואס איז חציו לה' וחציו לכם קאן יעדער ווערן בגדר מלאך" [ביו"ט שנאמר בו שצריך לעשותו חציו לה' וחציו לכם, יכול כל אחד להיות בגדר מלאך]. לאחר הטיש הסתובב הרבי ה"בית ישראל" לר' שמואל ליקווער [בורנשטיין] [שעמד בשורה הראשונה אחרי ה"בית ישראל"], ושאל אותו "וואס האט דער טאטע געמיינט?" [מה היתה כוונתו של אבא]. וזאת מפני שלעתים היה ה"בית ישראל" בודק ובוחן את החסידים לראות אם הבינו את דברי הרבי שנאמרו בקוצר הדברים כדרכו בקודש.

השיב ר' שמואל: שה"אמרי אמת" הזכיר שביו"ט יש לקיים חציו לה' וחציו לכם [פסחים סב: ביצה טו:], ומצינו בסוף פרשת משפטים שכתוב 'ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח', ורש"י מביא שם מהמדרש: "מי חלקו? מלאך בא וחלקו". וזו כוונת הרבי: כיון שחז"ל אמרו "חלקה חציו לה' וחציו לכם", והיינו שעל כל יהודי לחלק את היו"ט לשנים, אם בן כאשר יש בכוחו של כל יהודי לחלקו, מוכח שיכולים להיות בגדר מלאך, כי בן אדם יכול לחלק ולצמצם בדיוק על החצי. [אור הגנוז]

סיפר הרה"ח ר' מרדכי מנחם הלוי דויטש ז"ל מגדולי חסידי באיאן – סאדיגורה: [סופר ע"י בניו לכ"ק אדמו"ר מסדיגורה שליט"א בעת ניחום אבלים].

פעם כאשר הרה"ק רבי מבאיאן – ניו יורק זי"ע [יו"ד ה' אדר תשל"ג] היה בחולשה גדולה בסוף ימיו, ובאותה תקופה היה איזה יהודי מודרני שהיה אח במקצועו, והיה מגיע מידי פעם לטייל עם הרה"ק מבאיאן זי"ע לצורך בריאותו לפקודת הרופאים, כאשר נסעו ברכבם על כביש ראשי אמר לפתע הרה"ק מבאיאן זי"ע לנהג שיפנה ביציאה הקרובה, ומשום שלא זו היתה הדרך הנכונה שהיו צריכים לנסוע, חשב שאולי הרבי לא מבחין היטב היכן הם נמצאים. לאחר כמה רגעים כשהתקרבו יותר ליציאה אמר הרבי שיפנה ביציאה הקרובה, ושוב עשה עצמו כאינו שומע, לאחר שעברו את היציאה שאל הרה"ק האם כבר עברו את היציאה? וענה הנהג שאכן כן, שאלו הרבי ומדוע לא יצאת שם, השיב הנהג במבוכה שלא הבין היטב את כוונת הרבי. אמר לו הרבי שכעת יחזור שוב לאותו מקום ויצא משם. אחר כך סיפר שזה האריך את הדרך בתשעה מייל [כך מחשבים בני.]. לכל צד שהיה צריך לחזור. ואכן חזרו לאותו מקום ופנה ביציאה שהרבי ביקש, תיכף לאחר הסיבוב ראו שעומד שם "היימשיער יונגערמאן", כשעברו לידו ביקש הרבי שיעצור את הרכב ויפתחו לו את החלון, תיכף ניגש האברך וזיהה שזה הבאיאינער רבי, ושאל "מה הרבי מחפש כאן?" השיב לו הרה"ק מבאיאן זי"ע: "מה אני מחפש כאן?! מה אתה מחפש כאן" ... [והיה זה מקום שלא היה ראוי לאברך יר"ש לשהות שם].

עוד סיפר הרה"ח הנ"ל:

כאשר הרה"ק מבאיאן נ"י. זי"ע ביקר כאן בארה"ק, עלה לבקרו הרבי ה"בית ישראל" מגור זי"ע וביקש ממנו [שלמד אז ב"ישיבת "שפת אמת" בירושלים] שיתלווה לביקור. ובדרך חזור התבטא ואמר לו על הרבי מבאיאן זי"ע: "אזוי איידעל צו זיין, אזוי איידעל צו זיין, אזוי אכט געבן נישט טשעפען יענעם!" היינו שהפליא מאד את אצילותו של הרה"ק מבאיאן זי"ע. וענה ר' מרדכי ואמר: שאכן בזכות האצילות הזאת הרבה יהודים מודרנים באמריקה התקרבו ונקשרו להרבי מבאיאן בעבותות אהבה. אמר לו הרבי ה"בית ישראל":

"א גיטע נאכט". לאחר דקות ספורות כשר' מרדכי היה ברחוב, קרא לו הרבי ה"בית ישראל" מהחלון ואמר לו שישוב לחדרו, משנכנס אמר לו "תחזור שוב ותאמר מה שאמרת קודם", חזר ר' מרדכי ואמר שהרבה יהודים מודרנים באמריקה התקרבו ונקשרו להרה"ק מבאיאן זי"ע אודות לאצילותו, ענה ה"בית ישראל": "א גיטע נאכט".

זכותם תגן עלינו

ידידי חביבי

לחודש שמרבים בשמחה אנו מתקרבים
 ולימוד התורה בשמחה זה סגולה להצלחה
 בכל הענינים
 "כי בשמחה תצאו" – מכל המיצרים
 שמחה ונחת אי"ה מכל הצאצאים
 בזכות הצדיקים זי"ע אשר יו"ד בחודש אדר
 אנו שומרים

א גיטען חודש

ידידכם אוהבכם